

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

**OSOBNOSTNÍ A MYŠLENKOVÉ INSPIRACE
UČENÍ PETRA CHELČICKÉHO**

Bc. Tomáš Rek

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. David Papajík, Ph.D.

Olomouc 2017

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma *Osobnostní a myšlenkové inspirace učení Petra Chelčického* vypracoval samostatně za pomoci v práci uvedených pramenů a odborné literatury.

V Olomouci dne 12. listopadu 2017

.....

Tomáš Rek

PODĚKOVÁNÍ:

Děkuji zejména panu prof. PhDr. Davidu Papajíkovi, Ph.D. za odborné vedení mé práce, rady a věcné připomínky. Děkuji také dalším členům Katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci za ochotu pomáhat v kritických chvílích mého bádání. Dále bych chtěl poděkovat své rodině za trpělivost a vytvoření dokonalého prostředí nezbytného k napsání této práce. Děkuji také Štěpánce za podporu, pomoc při shánění špatně dostupné literatury a překlad francouzských textů. V neposlední řadě bych rád poděkoval všem ostatním za nekonečnou podporu.

Obsah

Úvod.....	3
1. Ideály Petra Chelčického.....	9
2. Tomáš ze Štítného.....	14
2.1 Literatura.....	14
2.2 Spojitost.....	15
2.3 O trojím lidu.....	18
2.4 Shody a odlišnosti.....	20
3. John Wyclif.....	22
3.1 Literatura.....	22
3.2 Dialogus.....	25
3.3 Shody a odlišnosti.....	28
4. Jan Hus.....	32
4.1 Literatura.....	32
4.2 Spojitost.....	33
4.3 Shody a odlišnosti.....	35
5. Jakoubek ze Stříbra.....	37
5.1 Literatura.....	37
5.2 Spojitost.....	38
5.3 Otázka moci, násilí a svátosti oltářní.....	40
5.4 Shody a odlišnosti.....	43
6. Pražští.....	45
6.1 Literatura.....	45
6.2 Replika proti Janu Rokycanovi.....	46
6.3 Shody a odlišnosti.....	49

7. Táborští	51
7.1 Literatura	51
7.2 Spojitost	52
7.3 Replika proti Mikuláši Biskupcovi	53
Závěr	56
Seznam pramenů a literatury.....	60
Prameny.....	60
Literatura	61
Seznam zkratek	66
Resumé.....	67
Přílohy	68

Úvod

Petr Chelčický byl do značné míry názorově originálním myslitelem své doby, ovšem každý filozof musí své učení vystavět na myšlenkách autorů a děl předešlých. Jistě nikoho nepřekvapí, že nejvyšší autoritou a jednoznačně nejcitovanějším zdrojem v Chelčického spisech je Písmo svaté s převahou novozákonních pasáží, kdy především v neustálém líčení prvotní církve viděl Chelčický dokonalý předobraz toho, jak by měla fungovat také soudobá církev potažmo celá společnost. Co se týče nepochybných osobnostních inspirací Petra Chelčického, on sám nejednou explicitně zmiňuje Johna Wycliffa, jehož si vážil, jak sám jednou napsal, ze všech autorů nejvíce.¹ Velice často bývají konkrétně jmenováni i další tehdejší autoři náboženských spisů, nejpočetněji asi Jan Hus, méně pak například Jakoubek ze Stříbra, Martin Húska, Jan Němec z Žatce, Mikuláš Biskupec z Pelhřimova nebo Jan Rokycana a další autoři náboženských traktátů, vůči kterým se ale spíše vymezoval, než by přejímal jejich názory.

Jako vedoucí mé práce prof. David Papajík se v úvodu své knihy *Jan Čapek ze Sán*² musel vymezit vůči tomu, že se ve zmíněné monografii bude zabývat pouze samotnou postavou Jana Čapka ze Sán, nikoliv však rozsáhlou exkurzí doby, ve které husitský vojevůdce žil, stejně tak já přistoupím k dané problematice. Ve své diplomové práci nebudu detailněji popisovat dobu, v níž Petr Chelčický případně jeho předchůdci žili. Není cílem ani snahou takový exkurz doby uvést, netřeba zmiňovat, že by to nebylo ani v mých možnostech, jelikož bych musel psát „dějiny české reformace“ od poloviny 14. století, kdy započaly prvotní kazatelské snahy o nápravu církve v Čechách, do poloviny století následujícího, kdy Petr Chelčický umírá.

Mým cílem nebude ani bližší identifikace osoby Petra Chelčického. Již toho bylo dost napsáno o ztotožnění středověkého myslitele s jihočeským zemanem Petrem Záhorkou ze Záhorčí. Tyto debaty se pravidelně vrací do historických studií od roku

¹ „Vigleffa nad to viece vážím (...) že nižádny z prvnych doktorov ani z nynějšich tak věrně nemluvil a nepsal proti jedu vlitěmu v cierkev svatú (...) V tomť mi se libí nad jiné.“ (CHELČICKÝ, Petr: *Spisy z Pařížského sborníku*. (Dále jen *Pařížský sborník*). Praha 2008, s. 56.

² PAPAJÍK, David: *Jan Čapek ze Sán. Jezdec na konec světa. Vojevůdce, kondotiér a zbohatlík 15. století*. České Budějovice 2011, s. 13.

1946, kdy s tímto návrhem jako první přišel František Michálek Bartoš.³ A ačkoli nikdo nikdy nepřišel s žádným jiným konkrétním návrhem, diskuze trvají zásluhou Jaroslava Boubína v podstatě dodnes.⁴ Právě Jaroslav Boubín, současně nejerudovanější historik na téma Petra Chelčického, dále rozvíjí Bartošovu hypotézu na stránkách své monografie a předkládá další objevené prameny ze života Petra Záhorky,⁵ nicméně v podstatě opakuje závěry, ke kterým se vyjadřoval již ve své dřívější práci.⁶ Výsledek veškerých diskusí sice zvýšil pravděpodobnost zmíněné hypotézy, jednoznačnější důkazy ovšem nikdo nikdy nenalezl.

S tímto problémem se pojí také část mého původního záměru doložit na základě soupisu děl Rožmberské knihovny možné knižní předlohy a inspirace Chelčického učení. Jak Boubín popisuje, jeden ze strýců z matčiny strany, Hostislav z Bílska, byl krumlovským farářem a předpokládá se, že právě on se zapříčinil o vybudování základů později tak slavné rodové knihovny Rožmberků.⁷ Vezmeme-li v potaz fakt, že Záhorkovi rodiče zemřeli v době, kdy byl jejich syn dítětem, dalo by se předpokládat jeho svěření k výchově některému z příbuzných, třeba právě Hostislavu z Bílska. V tom případě by se krásně vykreslila dosud zamlžená skutečnost, kde Petr Chelčický získal potřebné vzdělání a všeobecný rozhled, kterým bezpochyby oplýval. Nicméně po prostudování práce Lenky Veselé *Knihy na dvoře Rožmberků*⁸ jsem od této snahy musel upustit jednoduše proto, že i když existují prameny dokládající přítomnost určitých knih na rožmberském dvoře, katalog typu Václava Březana pro potřebné období konce 14. respektive počátku 15. století neexistuje. Kompletní katalog rožmberské knihovny dokončil Václav Březan v roce 1608, a třebaže se předpokládá několikaset svazková knihovna již za Petra IV.

³ BARTOŠ, František Michálek: *Kdo byl Petr Chelčický?* JSH, 15, 1946, s. 1-8.

⁴ K problematice identifikace osoby Petra Chelčického a určení životních dat existuje mnoho studií. Výběrově, BARTOŠ, František Michálek: *Petr Chelčický, duchovní otec Jednoty bratrské*. Praha 1958; FLEGL, Michal: *K problému identifikace Petra Chelčického*, LF, 102, 1979, s. 18-25; PETRŮ, Eduard: *Znovu k problému Chelčický–Záhorka*. LF, 102, 1979, s. 235-237; MOLNÁR, Amedeo: *Kdo byl Petr Chelčický?* KJ, 64, 1979, č. 33, s. 4.

⁵ BOUBÍN, Jaroslav: *Petr Chelčický. Myslitel a reformátor*. (Dále jen *Myslitel a reformátor*). Praha 2005, s. 42-54.

⁶ BOUBÍN, Jaroslav: *Petr Chelčický a jeho dílo v české i zahraniční historiografii let 1978–1994*. HT, 12, 1999, s. 52.

⁷ TÝŽ, *Myslitel a reformátor*, s. 48-49.

⁸ VESELÁ, Lenka: *Knihy na dvoře Rožmberků*. Praha 2005.

z Rožmberka,⁹ skladbu dochovaných rukopisů z 15. století nelze doložit, jelikož se neví, kdy byly Rožmberky získány.¹⁰

Po tomto zjištění jsem musel záměr svého bádání zásadně změnit. Jelikož výše zmíněný přístup by byl založen na více na sobě vzájemně závislých nepodložených hypotézách, obrátil jsem se opět k jednotlivým dílům Petra Chelčického. Na základě analýzy těchto spisů, kterými jsem se zabýval již ve své bakalářské práci,¹¹ se pokusím srovnat Chelčického učení s názory autorů jiných. Výsledkem této práce by měl být ucelený obraz toho, kým byl nebo mohl být Petr Chelčický ve svých tvrzeních inspirován. K mnohým níže uvedeným kapitolám již existuje více či méně obsáhlá literatura. Například k vzájemnému vztahu s představiteli pražské strany existuje vyjádření historiků méně než k vztahu k „sektě“ valdenských, třebaže si myslím, že právě poměr možného styku s valdenskými je přeceňován. Nicméně i dobře zpracované kapitoly jsem do níže psaného textu zařadil. Důvod je jednoduchý. Mou snahou bylo popsat možný vztah Petra Chelčického k okolnímu světu v rámci možností co nejkompexněji. Druhým mým cílem by měl být ucelený přehled literatury k danému tématu. Ne všechny studie mají jasný název *Štítný a Chelčický* jako článek Václava Chaloupeckého.¹² Mnohdy se jedná pouze o malé části monografií nebo o předmluvy k zpracovaným edicím děl jednotlivých autorů, proto bych zde rád postihl alespoň základní historiografii ke každé jednotlivé kapitole. Poněvadž literatura o Petru Chelčickém a dalších myslitelích, o nichž budu pojednávat, je nepřehledná, nebudu se k ní vyjadřovat v úvodu nebo samostatné kapitole, jak bývá u podobných studií obvyklé, ale věnuji rozboru literatury vždy první podkapitole každé kapitoly, kromě té první, ve které shrnu základní myšlenky jihočeského filozofa. Od tohoto postupu si slibuji přehlednost a lepší orientaci čtenáře.

Co se týče užité metodologie práce, jedná se o analyticko-komparativní studii. Prvním nezbytným krokem mé práce byla analýza děl Petra Chelčického. V níže uvedeném textu jsem se odkazoval jen na ty nejzásadnější z celkového počtu padesáti

⁹ Vladařem rožmberského domu v letech 1493-1523, tedy v době, kdy Petr Chelčický dospíval.

¹⁰ VESELÁ, L.: *Knihy na dvoře Rožmberků*, s. 37.

¹¹ REK, Tomáš: *Chelčického úvahy o společnosti a jeho obraz převráceného světa*. Olomouc 2015 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

¹² CHALOUPECKÝ, Václav: *Štítný a Chelčický*. ČMM, 38, 1914, s. 72-81.

šesti Chelčickému připisovaných. Mezi ty řadím prvotní traktáty *O boji duchovním*,¹³ *O církvi svaté*¹⁴ a *O trojím lidu*,¹⁵ dvě polemická díla adresována konkrétním jednotlivcům *Replika proti Mikuláši Biskupcovi* a *Replika proti Rokycanovi*.¹⁶ Samozřejmě nemůžu vynechat také nejznámější a nejkompexnější díla *Postillu*¹⁷ a *Sít víry*.¹⁸ Vždy jsem se snažil využívat nejnovější edice, pokud bylo získání obtížné, sáhl jsem po edici starší, což ovšem po obsahové stránce nehraje roli.

Na základě obecných idejí a konkrétních jmenných odkazů v dílech Petra Chelčického, stejně jako na několika již známých pokusech textových a myšlenkových srovnání historiků, filozofů, teologů a jazykovědců, jsem si definoval sedm kapitol (kapitoly č. 1-7 této studie). Kapitoly jsou děleny podle jednotlivých myslitelů nebo víceméně názorově jednotných skupin. Samozřejmě jsem si vědom, že husitské frakce Táboritů nebo Pražanů nebyly v žádném případě názorově homogenními bezproblémovými celky a že se v čase, o kterém se zde bavíme, několikrát i základní body jejich postojů měnily. Nicméně s tímto problémem se musí vypořádat každá práce pokoušející se o určitý druh strukturalizace. Proto předem varuji, v důsledku

¹³ Traktát *O boji duchovním* se do dnešních dnů dochoval v jediném exempláři v tzv. Kapitulním rukopisu (Praha, Archiv Pražského hradu, Knihovna Metropolitní kapituly sv. Víta, Václava a Vojtěcha, rukopis D 82, fol. 347r-424r). Datován je nejpřesněji pravděpodobně Rudolfem Urbánkem do 1. poloviny roku 1421 (URBÁNEK, Rudolf: *České dějiny*. III. díl. Část 3. *Věk poděbradský*. (Dále jen *Věk poděbradský III*). Praha 1930). K dispozici jsou dvě vydání celého traktátu editorů Kamila Krofity (CHELČICKÝ, Petr: *O boji duchovním a O trojím lidu*. (Dále jen *O boji*). Praha 1911, s. 1-137) a Eduarda Petru (CHELČICKÝ, Petr: *Drobné spisy*. (Dále jen *Drobné spisy*). Praha 1966, s. 28-98).

¹⁴ Traktát *O církvi svaté* se zachoval také v jediném exempláři v tzv. Arcibiskupském rukopisu (Praha, Knihovna Pražského arcibiskupství, rukopis C 32, fol. 312r-319r). Datován je nejpřesněji Eduardem Petru do roku 1422 (CHELČICKÝ, Petr: *Ze Sítě víry. O rotách, o každé zvláště*. Praha 1990, s. 157). K dispozici jsou dvě vydání celého traktátu editorů Rudolfa Holinky (CHELČICKÝ, Petr: *Traktáty Petra Chelčického. O trojím lidu. O církvi svaté*. (Dále jen *Traktáty*). Praha 1940, s. 77-86) a Eduarda Petru (CHELČICKÝ, P.: *Drobné spisy*, s. 99-104).

¹⁵ Jedno z nejznámějších děl Petra Chelčického, datováno do roku 1425 (URBÁNEK, R.: *Věk poděbradský III*, s. 916). Dochovalo pouze v tzv. Kapitulním rukopisu (viz poznámka 13, fol. 74r-103r). Dnes dostupné v edicích Jastrebově (*Petra Chelčického O trojím lidu rzc – o duchovních a o swietských*. Sanktpeterburg 1903), Kroftově (CHELČICKÝ, P.: *O boji*, s. 141-192), Holinkově (CHELČICKÝ, P.: *Traktáty*, s. 39-76), Šenkově (CHELČICKÝ, Petr: *O trojím lidu*. Tábor 1945) a Petru (CHELČICKÝ, P.: *Drobné spisy*, s. 105-131).

¹⁶ Oběma replikám věnuji zvláštní prostor v kapitolách *Táborští* respektive *Pražští*.

¹⁷ Nejrozsáhlejší dílo autora, datováno mezi léta 1434–1436 (URBÁNEK, R.: *Věk poděbradský III*, s. 946). Dochovalo jen v tzv. Muzejním (dříve Norimberském) rukopisu (Praha, Knihovna Národního muzea, rukopis XVII E V). Jediné celé vydání díla v transliterované podobě zpracoval Emil Smetánka (CHELČICKÝ, Petr: *Petra Chelčického Postilla*, I-II. Dále jen *Postilla*). Praha 1900–1903).

¹⁸ Nejznámější dílo Petra Chelčického. Známe čtyři dochované exempláře jedné verze z roku 1521. Tři z nich jsou uloženy v NK ČR (Praha, Národní knihovna ČR, sign. 54 C 229, sign. 65 D 3263, sign. 54 G 64086) a jeden v Knihovně Národního muzea (Praha, Knihovna Národního muzea, sig. 25 D 24).

dodržení rozsahu a snaze vyvarovat se zabředávání se do nevyřešitelných sporů středověkých myslitelů a později historiků bude docházet k částečnému zjednodušování problematiky. Jistě se v zájmu dodržení nastíněné struktury a příjemnější četby nevyvaruji zkracujícím tvrzením a generalizacím. Ovšem pokud má splnit tato práce svůj účel, tedy přinést základní přehled o myšlenkových inspiracích Petra Chelčického, jinudy cesta nevede. Nutno doufat, že veškeré tyto nedostatky budou v uvedeném textu ve snesitelném množství i formě.

Po prostudování díla Petra Chelčického jsem tedy přistoupil k analýze spisů ostatních středověkých autorů. Vždy jsem prošel nejznámější a s tím často korespondující nejrozšířenější jedno nebo dvě díla Chelčického předchůdců či současníků. Nebylo v mých silách projít všechny dostupné traktáty, polemiky a jiné formy písemností všech autorů dostupné v pozdně středověkých Čechách. Výběrově jsem se tedy zaměřil na základě odkazů Petra Chelčického anebo již existujících podobných prací jiných badatelů například u Tomáše ze Štítného na *Řeči besední* nebo Johna Wycliffa na jeho *Dialogus*. Po analýze těchto děl jsem pak přistoupil ke komparativní metodě, kdy jsem určil základní shody a rozdíly mezi jednotlivými mysliteli a ve stejné pojmenované podkapitole každé části blíže rozebral.

Většina kapitol je dělena na čtyři části. V první se vždy věnuji literatuře buďto o jednotlivém mysliteli, nebo především vzájemnému vztahu tohoto autora k Petru Chelčickému. V druhé podkapitole pak najdeme skutečnosti, které ho spojují s „hrdinou“ dané kapitoly. Ve třetí části se zabývám hlavní myšlenkou nebo dílem, jež považuji ve vzájemném poměru za nejdůležitější a nejvíce charakteristické. Čtvrtou a poslední podkapitolou se myslí již výše řečený rozbor průniků a odlišností v učeních Petra Chelčického a ostatních myslitelů. Jaké jsem si tedy před začátkem práce položil badatelské otázky? V prvé řadě kým a do jaké míry byl ovlivněn ve svých názorech Petr Chelčický? Zda a jak se v průběhu let vyvíjelo učení tohoto specifického autora? Měl na něj snad vliv jiný jihočeský laik Tomáš ze Štítného? Nebo je pravděpodobnější působení ideálů valdenské „sektý“ objevující se v tomto regionu několik desetiletí před jeho narozením, což dokládají prameny spojené s vyhlášením křížové výpravy proti těmto „kacířům“ na našem území? Otázek se nabízí opravdu celá řada a jsem si jist, že ne vždy přednesu neotřesitelná tvrzení, má práce bude plná hypotéz pravděpodobných nebo čistých spekulací, ale dokud nebude potvrzena identita Petra

Chelčického, nikdy si předloženými tezemi jisti nebudeme. S tímto uvědoměním se pouštím do práce, neschovávající se za dogmatickou objektivitu, ale přinášející pouze nástin možného z toho, co mi za možné připadlo po prostudování pouhé části dochovaných pramenů.

Na konec úvodního zamyšlení musím vysvětlit několik pojmů, kterých ve své práci užívám a mohly by být pro někoho nepřesné a problematické. S odkazem na vypuknutí husitských válek a faktický vznik samostatné utrakvistické církve s vlastní církevní správou budu hovořit o daném období jako o české nebo husitské reformaci, nikoli o revoluci nebo revolučním hnutí. Vycházím z přesvědčení, že o reformaci by se mělo mluvit v souvislosti s nápravou církve potažmo vznikem církve nové, zatímco slovo revoluce by se mělo spojovat se změnami paradigmatu v jiných než náboženských otázkách. Druhým problémem pak je užívání formy anglického reformátora Johna Wyclifa. Vybral jsem tuto variantu zkrátka pro její nejčastější výskyt v zahraniční literatuře, jakkoli mi připadá logičtější pojmenování Wycliffe dle pravděpodobného místa jeho narození. Variant s různými souhláskami a přeskupovanými samohláskami ale existuje na třicet,¹⁹ já si vybral tu nejčastější.

¹⁹ KAŇÁK, Miloslav: *John Viklef: Život a dílo anglického Husova předchůdce*. (Dále jen *John Viklef*). Praha 1973, s. 7.

1. Ideály Petra Chelčického

V následující kapitole se budu zabývat pevným a neoddiskutovatelným bodům v učení Petra Chelčického. U každého myslitele jakožto i každého člověka se názorové přesvědčení o fungování světa či společnosti v průběhu času mění. Ať už v reakci na soukromé a rodinné problémy, osobnostní setkání, stejně jako na celospolečenské události, kterých v neklidné době mezi dvacátými až padesátými lety, kdy Petr Chelčický psal svá díla a formovaly se jeho ideje, byla celá řada. Proto tedy v této kapitole vypíši základní ideály a názory Petra Chelčického, jež propojují většinu zásadních prací tohoto jihočeského autora. Na ty pak budu odkazovat v dalším textu níže.

Co se týče společensko-sociálních názorů, které především přinesly slávu Petru Chelčickému, ty byly vždy v jeho učení konstantní. Problém nastává v identifikaci a názorové (ne)stálosti v otázkách teologických. Obzvlášť téma eucharistie bylo, a to nejenom v první polovině 15. století, aktuální a jednoznačně jedním z hlavních bodů na jednáních všech frakcí působících v dané době na území Čech. I proto se ve své práci budu zajímat především o neměnná témata v učení Petra Chelčického, u nichž se mi jeví osobnostní nebo myšlenková inspirace méně zpochybnitelná než u otázek teologických, u kterých mohl být ovlivněn takřka kýmkoliv. Bližší kontakty jsou i v důsledku nedostatečných informací o Chelčického životě vlastně nezjistitelné.

V následujícím výčtu se mi jeví klíčové zejména tyto názory, které se prolínají celým dílem od počátku dvacátých let 15. století, kdy pravděpodobně napsal první ze svých děl *O boji duchovním*, do let padesátých, kdy Chelčický umírá.²⁰ O těchto základních bodech díla si můžeme přečíst téměř v každé studii o Petru Chelčickém, kterých je opravdu celá řada,²¹ nicméně pro lepší pochopení následujícího textu a orientaci v něm je nezbytný alespoň základní přehled.

²⁰ K problematice data úmrtí BARTOŠ, F. M.: *Kdo byl Petr Chelčický?*, s. 1–8.

²¹ Mezi základní literaturu o životě a díle Petra Chelčického řadím především tyto práce: GOLL, Jaroslav: *Petr Chelčický a spisy jeho*. ČČM, 55, 1881, s. 3–37; URBÁNEK, R.: *Věk poděbradský III*, s. 882–989; MÍKA, Alois: *Petr Chelčický*. Praha 1963; již zmíněnou monografii BOUBÍN, J.: *Myslitel a reformátor*; ROKYTA, Jan: *Doba a dílo Petra Chelčického*. Blansko 2013. Nutno však podotknout,

V první řadě je nutné si uvědomit, že ačkoliv se k Petru Chelčickému velmi často připojuje přídomek nadčasový, jedná se až o souvislost s jeho odmítnutím násilí a trestu smrti, kdy se tyto základní body pacifismu objevují znovu až od 18. století a výrazně prosazující se ve století dvacátém. Není neznámé, že například ruský spisovatel Lev Nikolajevič Tolstoj znal dobře dílo českého myslitele a také jej obdivoval. Jaroslav Boubín dokonce ve své monografii předkládá tezi o idealistickém proudu ve struktuře Chelčický – Tolstoj – Gándhí – Martin Luther King.²² Tělesný boj byl jihočeským myslitelem skutečně razantně odmítán. Právě tento bod v myšlení Petra Chelčického je tak výjimečným, jelikož neměl ve své době husitských válek na území Čech obdoby. Fyzický boj byl jedním z témat, možná tím nejzásadnějším, proč se ve výsledku dostal do opozice vůči všem názorovým frakcím. Odmítal totiž nejen výbojně vedení války, ale taktéž jakékoliv zabíjení lidí ve válkách obranných.

Tématu zavrnutí fyzického násilí a válek se věnuje pravděpodobně první samostatné dílo Petra Chelčického *O boji duchovním*.²³ Ale podstatou traktátu není pouze myšlenka odmítnutí tělesného boje. Jak sám název napovídá, posláním každého člověka by měl být spíše boj duchovní než tělesný, protože největším nepřítelem všech lidí není jiný člověk, ale ďábel, který neustále svádí lidi skrze svá pokušení. Cílem všech křesťanů by měla být spása duše a věčný život. Proto by lidé měli veškeré své

že literatury o Petru Chelčickém je opravdu velké množství, proto zde odkazuji na soupisné práce shrnující veškerou literaturu na dané téma, které i mně byly neocenitelnou pomůckou při studiu: PETRŮ, Eduard: *Soupis díla Petra Chelčického a literatury o něm*. Praha 1957; ZEMAN, Jarold Knox: *The Hussite movement and the reformation in Bohemia, Moravia and Slovakia (1350–1650). A bibliographical study guide*. Michigan 1977, s. 152–157; BOUBÍN, Jaroslav: *Dílo Petra Chelčického a současný stav jeho edičního zpřístupnění*. ČČH, 102, 2004, č. 2, s. 273–296.

²² BOUBÍN, J.: *Myslitel a reformátor*, s. 168–169.

²³ Na dataci traktátu *O boji duchovním* v podstatě panuje mezi historiky shoda, jak E. Petrů tak J. Boubín datují spis do roku 1421 (viz Příloha 1 – Datace tvorby Petra Chelčického). Nicméně J. Boubín počítá s Chelčického tvorbou ještě před tímto datem. Toto období nazývá „protofázi“, pro kterou je charakteristická velká závislost na cizích předlohách a nižší názorová nekonformnost, než jaká se objevuje v pozdějších spisech (CHELČICKÝ, Petr: *Spisy z Olomouckého sborníku*. (Dále jen *Olomoucký sborník*). Praha 2016, s. 23). J. Boubín v této edici reaguje na poznatky ve studiích Jany Grollové (GROLLOVÁ, Jana: *Pojetí pýchy, závisti a hněvu v traktátu Petra Chelčického O sedmi smrtelných hříších ve srovnání s literárním dílem Tomáše ze Štítného* (Dále jen *Pojetí pýchy*). In: *Angelus pacis. Sborník prací k počtě Noemi Rejchrtové*. Praha 2008, s. 237–255; TÁŽ, *Sedm smrtelných hříchů v literárním díle Tomáše ze Štítného a Petra Chelčického* (Dále jen *Sedm smrtelných hříchů*). *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis*, 238, *Historica* 15, 2008, s. 31–40), jež na základě srovnání dvou verzí opisů *Řečí besedních* v tzv. Budyšínském a Pařížském rukopise konstatovala, že Chelčického adaptace *Řečí besedních* v tzv. Pařížském rukopise se dá v důsledku rozsáhlých změn považovat za samostatné dílo svébytného autora (TÁŽ, *Sedm smrtelných hříchů*, s. 33).

jednání podřídit tomuto účelu a ne si ještě přitěžovat před Bohem vražděním lidí.²⁴ Chelčický si je vědom skutečnosti nelehkého údělu lidí na pozemském světě, jenž je plný nástrah a svodů, rovněž zná lidi a jejich tužby. Ovšem jedním dechem dodává, že pouze víra v Boha, pravá a nefalšovaná, může člověka zachránit a spasit.²⁵ Inspirací pro všechny by se měli stát první křesťané, kteří v nelehkém období nepřestali věřit pravou vírou v Boha a překonali veškeré těžkosti.²⁶

Asi úplně nejčastější námět objevující se v díle Petra Chelčického je kritika soudobého společenského chování, a to nejen moci světské, ale hlavně moci církevní. Petr Chelčický nedokáže pochopit stav, kdy lidé, s jejichž pomocí by obyčejní lidé měli být vedeni správnou cestou pozemským životem s cílem dosažení života posmrtného, jsou ti nejhorší Antikristi. Jejich činností si lidé nejenom nepomůžou, ale navíc si ještě přitíží. Například v díle *O zlých kněžích* takto kritizuje kněží, hlásající sice střídmy život, samotní však žijí hříšně a prostopášně.²⁷ Postava Antikrista byla častým a důležitým bodem v argumentaci, proč by se lidstvo mělo umravnit. Pojem Antikrist se objevuje vlastně v celém Chelčického díle. Ten lidstvo nabádá ke strachu z Antikristů, pokud nechtějí ztratit naději ve spásu. Ale kdo je to ten Antikrist? O tom se můžeme dočíst ve spise *Antikristova poznánie tato sú*, ale také v mnoha jiných spisech. Antikrist je opak Ježíše Krista. Je to vše světské, co pochází z ďábla. Vše

²⁴ „(...) nám křestanóm ted' apoštol zjavně die, že oděnie našeho boje těleštná nejsú jako jiných lidí, ale moc z Bohať múdrosť boží máme a sílu Ducha svatého, abychom poznali vysokosť satanovu, ktorák svodí svú chytrosť lidí a násilí všudy zbuzuje věrným; ale proto oděnie božie majie mieti na sobě, aby přemohli v tom boji sílu Ducha svatého a múdrosť jeho, také jiným oděním duchovným, kteréž potom zjavně jmenuje. Protož velí to oděnie duchovnie vziati, aby mohli státi proti člověku, nebo ač by kto v uoděnie těleštném přemohl člověka sobě rovného a usmrtil jeho, nebudeť proto spravdiv, ani nevinen, ani pokoje požíve (užije) pro své vítězství. Ale ktož se obleče v uoděnie božie a stojí proti chytrosťi ďáblově, ten bude vítězem k spasení a nevinnosťi se zachová, a Syn boží dá jemu seděti s sebou na své stolici a dá jemu utěšenie duchovnie.“ (CHELČICKÝ, P.: *O boji*, s. 6-7).

²⁵ „A ty žádosti majie na pomoc téměř veškeren svět, jenž dráždí a popúzie těch žádostí v těle našem, a to jsou krásné a milé věci, barvy, kroje, rúcha, vuoně, chuti, misterná diela, měkkosť rúcha, dobří pokojové, krása lidí, ženy muožom a muži ženám. Pod mieru a nad mieru i nad moc těžký boj jest [s] tak krvavým a nehodným tělem, aniž jest kdy pokoje v něm, neb všecko kromě Boha jest. Protož veliká víra musí býti v člověku, kterýž chce právě ten boj vésti proti tělu.“ (Tamtéž, s. 13).

²⁶ „Také člověk tiem viece má se posilniti v Bohu, hledě na prvnie svaté, kteříž od počátka světa byli jsou. Ti na jeho milosrdenství a na jeho silnú moc spolehli, a oč jsou se koli pokusili, všecko jsou přemohli v jeho síle tak, že ani síla tohoto světa, ani síla ďábelská, ani která lahoda mohla jest jich přemoci, nebo jsou v sobě měli moc a sílu boží a úfali jsou v něho a žádali jsou ve všem pomoci od něho.“ (Tamtéž, s. 3).

²⁷ „(...) aby lidé nevážili hřiechov na kněžích a aby jich nepobíhali ani se o dobrú kněží starali, poněvadž zlými mohou odbyti. A kněžím nenie potřebie o ctnostný život práce mieti, poněvadž v hřiešiech ležiece jako svině v blátě, mohou dobré bydllo mieti (...).“ (CHELČICKÝ, P.: *Pařížský sborník*. Praha 2008, s. 157).

hříšné a nepravé. A varuje před tím, že Antikrist může být kdokoliv nebo lépe v kýmkoliv.²⁸

V připuštění této myšlenky, kdy by Antikristem mohl být každý, dojdeme k možnosti, že by jím mohl teoreticky být i král nebo císař, biskup nebo papež. Všechny tyto příklady nebyly jen možné, ale podle Chelčického se skutečně udály. Ve svém vrcholném díle *Sít' víry*, ale nejen v něm, tak v podstatě útočí na veškerý společenský řád, sociální hierarchii a fungování soudobého světa. Jak se mohlo stát, že ti, již se mají starat o spásu duší svých následovníků, konají ve skutečnosti přesný opak? Příčinu vidí Petr Chelčický ve faktickém splynutí světské a církevní moci respektive v nabytí světské moci církví tzv. Konstantinovou donací roku 324. Třebaže Lorenzo Valla na základě jazykového rozboru vyvrátil pravost této listiny na počátku 15. století, náboženští reformátoři a jiní myslitelé se k této listině dále navraceli a tento akt předání světské moci do rukou církve kritizovali. Když vezmeme v potaz avignonský pobyt papežů, neustálý nárůst agendy kuriálních institucí a s tím související větší finanční náklady na vedení úřadů, následné papežské schizma a další hledání finančních zdrojů v rozdělené Evropě, které ve výsledku dopadaly na prosté věřící, není se čemu divit, že se neustále objevovala nová nápravná hnutí. Ta se snažila řešit nešvary v soudobé církvi, protože měla pocit vzdalujícího se poslání, které by měla církev vykonávat. Většina těchto nápravných proudů nakonec došla k jedinému možnému řešení. Odejmutí majetku církevním hodnostářům, návrat k chudobě a poslání prvotní církve, to byla podle nich jediná správná cesta. Také Petr Chelčický zastával toto stanovisko jako jediný možný ideál, jak by měli křesťané žít. Přesně tak, jak se píše v Novém zákoně.²⁹

²⁸ „Kto jest otec Antikristuov? Ďábel a svět (...) ta jedna odpornost príležití Antikristovi, aby se dělil od Krista a protivil se jemu i jeho zvoleným, že jest on z světa. A Kristus s svými zvolenými jest z Boha (...) Antikrist jest člověk světský a tělesný, miluje svět a hledá světa, aby na něm povýšen byl a zveleben ve cti a v chvále, osáh sobě široce svět k dědictví, k vladařství a ku panování nad krále zemské.“ (Tamtéž, s. 205-206).

²⁹ „Protož hledíce na ty křesťany prvotnie, viděti jest, že dostatečně u vieře byli jsú zřízeni skrze apoštoly podlé zákona Kristova. Nebo ten zákon prostě jest užitečen k zprávě spasitedlné lidu božímu. Nebo toliko skrze zprávu toho zákona muož přivedena býti nevinnost pravá lidu božímu, kterýž Buoh miluje na nich, aby neomylně, plným srdcem hledali jeho a držali pravdu a milost ke všem lidem, ku přátelům i k nepřátelům, nižádnému zlého nechtěli ani činili bezprávie, sobě učiněná od jiných, i k těm podobné s pilností učí zákon Kristuov. A ktož takých věcí nechťi držeti, nemohou spravedliví býti před Bohem.“ (CHELČICKÝ, Petr: *Siet viery*. Praha 2012, s. 67–68).

Po vypsání výše zmíněných opravdu jen elementárních bodů z učení Petra Chelčického, které ale jako červená nit propojuje celé jeho dílo, můžeme konstatovat, že jeho názory opravdu nebyly ve své době ničím výjimečným, ba naopak. Byla to ale pravděpodobně jeho neúprosná kritika všech a všeho, nekompromisní jazyk, promyšlenost a komplexnost děl, jež mu zachovala skrz odkaz Jednoty bratrské posmrtné přežití jeho učení a dnešní obrovský zájem historiků. Po tomto krátkém shrnutí ale přejdeme k jádru této práce, čímž by měla být analýza převážně jeho osobnostních, ale částečně též myšlenkových inspirací. Začneme autorem, jehož zařazení do tohoto seznamu se nabízí na prvním místě, Tomášem ze Štítného. Ačkoli často bývá jeho vliv na českou reformaci jedněmi přeceňován a druhými bagatelizován, působení na Petra Chelčického se mi zdá jednoznačné.

2. Tomáš ze Štítného

2.1 Literatura

Literatura o osobě Tomáše ze Štítného je sice početná, ale ve srovnání třeba právě s literaturou o Petru Chelčickém, o kterém bylo sepsáno od konce 19. století do dnešních dnů minimálně patnáct monografií, třebaže různých kvalit a délky, ale také například s tou o Jakoubku ze Stříbra, Jeronýmu Pražském, nemluvě o Janu Husovi, značně zanedbaná. Za dosud nepřekonanou považuji již téměř sto let starou práci předního českého bohemisty Jana Gebauera,³⁰ z níž čerpají nebo vůči které se vymezují historikové zabývající se Tomášem ze Štítného do dnešní doby. Další ucelená monografie o daném tématu chybí. Za zmínku tudíž stojí jen edice jednotlivých Štítného děl s krátkými, často dobou svého vzniku ovlivněnými předmluvami o životě, době a díle zmíněného autora plné anachronismů. Nutno podotknout, že editoři v předmluvách většinou pouze přebírají informace právě z Gebauerovy práce, ale občas se objeví i zajímavé svým rozbořením díla a literatury, jako například v edicích Františka Šimka³¹ nebo Milady Nedvědové.³² Zmínit musím ještě monografii Josefa Jančíka,³³ kde se autor zabývá rozbořením Štítného díla a jeho vzorovými předlohami, s kterými se po prostudování Štítného spisů mohl seznámit také Petr Chelčický.

Prací o Tomáši ze Štítného je samozřejmě více. Pozornost mu nevěnují jen historikové, ale taktéž filologové, filozofové a teologové.³⁴ Nicméně jejich studie nebo v hojných případech pouze slovníková hesla³⁵ vynechám a zaměřím se na literaturu, ve které lze možno nalézt pokusy o srovnávání textů a myšlenek s jiným jihočeským

³⁰ GEBAUER, Jan: *O životě a spisích Tomáše ze Štítného*. Praha 1923.

³¹ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš: *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha 1956, s. 7-35.

³² ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš: *Řeči besední*. Praha 1992, s. 5-12.

³³ JANČÍK, Josef: *Tomáš ze Štítného, učitel života*. Brno 1940.

³⁴ Za zmínku jistě stojí ještě práce HANUŠ, Ignác Jan: *Rozbor filosofie Tomáše ze Štítného dle rukopisu „Řeči besedních“*. Praha 1852; SOUČEK, Stanislav: *Studie Štítenské*. Praha 1909; HOLETON, David R.: *The Sacramental Theology of Tomáš Štítný of Štítné*. In: *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, Vol. 4. Praha 2002, s. 57-79.

³⁵ Např. JIREČEK, Josef: *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. 2. svazek. M-Ž. (Dále jen *Rukověť II*). Praha 1876, s. 266-272.

myslitelem, tj. Petrem Chelčickým. Pravděpodobně prvním, kdo přišel s tezí o znalosti Štítného spisů ze strany Petra Chelčického, byl Kamil Krofta v roce 1911.³⁶ Ten však v předmluvě edice zpracovávající dva traktáty z Chelčického první fáze tvorby³⁷ pouze nadhodil otázku podobností myšlenkových, formálních a jazykových v Štítného *Řečech besedních* a Chelčického *O boji duchovním*. Nedlouho potom, nepochybně v závislosti na výzvu Kamila Krofta, rozšířil tuto otázku ve své studii Václav Chaloupecký.³⁸ Nejpodrobněji se však osobami těchto dvou jihočeských filozofů a průniky jejich učení zabývá Jana Grollová na základě srovnání dvou verzí *Řečí besedních*.³⁹

2.2 Spojitost

V úvodu jsem vypsal jména autorů objevujících se explicitně v díle Petra Chelčického. Ve výše zmíněném výčtu ale chybí jméno Tomáše ze Štítného. To se sice výslovně neobjevuje v Chelčického spisech, ale jeho vliv na formování Chelčického myšlenek je neoddiskutovatelný. Cílem této kapitoly bude vymezit vztah těchto dvou středověkých jihočeských myslitelů a zodpovědět otázky, zda Chelčický skutečně mohl znát díla Tomáše ze Štítného a do jaké míry se jimi nechal ovlivnit.

Tomáš Štítný ze Štítného patří bezesporu mezi významné pozdně středověké literárně činné vzdělance v Čechách, ačkoliv oproti jiným středověkým filozofům se jemu nedostává takové pozornosti. Štítného spisy byly v době života známy a rozšířeny, což dosvědčuje fakt existence množství dochovaných děl.⁴⁰ Když vezmeme

³⁶ CHELČICKÝ, P.: *O boji*, s. XVI-XXI.

³⁷ Viz Příloha 1.

³⁸ CHALOUPECKÝ, V: *Štítný a Chelčický*, s. 72-81.

³⁹ Viz poznámka č. 23.

⁴⁰ Do dnešních dnů se dochovalo deset rukopisů obsahujících práce Tomáše Štítného, z čehož se jedná o jeden originál z roku 1376 a devět opisů z let 1396-1492. Minimálně dalších sedm, o kterých existují doklady, se nedochovaly. Stav dochování díla Tomáše Štítného řeší GEBAUER, J.: *c. d.*, s. 25). Jan Gebauer mluví o deseti dochovaných rukopisech tradičně nazývaných podle místa uložení na počátku 20. století, tj. Klementinský, Vyšehradský, Opatovický, Muzejní, Jezuitský, Sázavský, Vávrův, Budyšínský, Strahovský a Pařížský. Zajímavé je zařazení Pařížského rukopisu do tohoto seznamu. Pařížský rukopis většinou obsahuje díla Petra Chelčického. Na fóliích 1r-80r se nacházejí sice Štítného *Řečí besední*, ale tato nechelčická část sborníku nebyla dosud edičně vydána ani podrobena detailnějšímu rozboru. Ten by zřejmě odhalil výrazné (Jaroslavem Boubínem předpokládané) Chelčického úpravy Štítného textu, tedy není jasné, zda se jedná ještě o dílo Štítného nebo už o

v potaz i jižní Čechy jako oblast působení obou autorů, dá se předpokládat (a z bližšího rozboru Chelčického děl i doložit) znalost názorů Tomáše Štítného Petrem Chelčickým. Naopak nepravděpodobná se jeví možnost vzájemného osobního setkání. Zaprvé se ani jeden z nich o vzájemném shledání ve svých dílech nezmínil, což by hlavně u Chelčického bylo málo pravděpodobné, kdyby tak neučinil o jednom z největších osobnostních vzorů. Přihlédneme-li zvláště k faktu, že o schůzce s mistrem Janem Husem, se kterým byl v častějších a větších věroučných sporech, své čtenáře informoval. Dalším výrazným argumentem je fakt, že v době, kdy si Chelčický teprve vytvářel základy svého později tak promyšleného učení, tedy v neklidných časech druhé poloviny desátých let 15. století, Tomáš Štítný byl už léta mrtvý, a to ve všech přípustných variantách.⁴¹

Co měli tedy Chelčický a Štítný společného? Ve skutečnosti toho mnoho nebylo. Oba pocházeli z jižních Čech⁴² a patřili pravděpodobně k nižší venkovské šlechtě.⁴³ Dalším a asi posledním společným bodem, samozřejmě kromě některých shod ve věroučných otázkách, je užitý jazyk, kterým psali svá díla. Tomáš Štítný jako vůbec první v Čechách psal náboženskou polemickou literaturu v češtině. Na něj ještě před literární činností Chelčického navázali už pouze Jan Hus a Jakoubek ze Stříbra. Jak Štítný, tak Chelčický napsali veškeré spisy právě v češtině. Rozdílem je ovšem odlišná úroveň znalosti latiny. Tomáš Štítný byl schopen překládat latinsky psaná díla do češtiny,⁴⁴ zatímco u myslitele z Chelčic se tato schopnost nepředpokládá, třebaže

suverénní práci Chelčického (CHELČICKÝ, P.: *Pařížský sborník*, s. 10). I bez vyřešení těchto sporů ale můžeme ve společném umístění textů těchto dvou autorů fyzicky svázaných do jednoho díla předpokládat vzájemnou provázanost učení obou filozofů.

⁴¹ Zatímco v dataci roku narození Tomáše Štítného panuje dnes již mezi historiky poměrně shoda s rokem 1331, s kterým přišel Jan Gebauer (GEBAUER, J.: *c. d.*, s. 7). Ohledně data smrti je tomu naopak a existuje hned několik možností. Krajními mezníky doby úmrtí Tomáše Štítného jsou roky 1401 (GEBAUER, J.: *c. d.*, s. 7) a 1409 (BARTOŠ, František Michálek: *Kdy se narodil a zemřel Tomáš ze Štítného?* ČNM – oddíl duchovnědný, 1923, s. 273).

⁴² Kromě Štítného a Chelčického pocházela z jižních Čech další významná osobnost, Matěj z Janova. Asi navždy zůstane nedořešena hypotéza mnoha historiků, zda tyto významné postavy českého nápravného hnutí ovlivnili valdenští, šířící podobné hodnoty o něco málo dříve právě v jihočeském prostoru (např. CHELČICKÝ, P.: *Traktáty*, s. 6).

⁴³ Bádání o sociálním zařazení Chelčického shrnuje BOUBÍN, J.: *Myslitel a reformátor*, s. 15-18. Nejvýstižněji píše o sociálním postavení Tomáše Štítného opět GEBAUER, J.: *c. d.*, s. 7-11.

⁴⁴ Nejznámějším překladem Štítného je životopis svaté Brigity, ovšem i v překladech jsou patrné známky adaptace myšlenek jihočeského autora. Více v dobře zpracované edici ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš: *Vidění svaté Brigity Švédské v překladu Tomáše ze Štítného*. Praha 2009. Práci nám také ulehčuje fakt, že pokud autor překládal z latiny, sám se k tomu v úvodu přiznává.

minimálně číst na úrovni porozumění textu pravděpodobně dokázal.⁴⁵ Vše to souvisí s dalším rozdílem v jejich životech, kdy Štítný studoval pražské vysoké učení, a ačkoli nedostudoval, jak sám zmiňuje,⁴⁶ za několik let strávených na univerzitě se dozajista latinsky dobře naučil. Na druhou stranu Chelčický takovou možnost neměl a svých znalostí spolu s všeobecným přehledem o tehdejší společnosti nabyl jinou cestou.⁴⁷

Souhlasím s hypotézou Jaroslava Boubína, že právě nepřítomnost Petra Chelčického na univerzitě a tudíž chybějící vlivy vysokoškolského prostředí na jeho osobnost v době formování názorů přispěla ke zrodu tak jedinečného a svérázného myslitele zavrhujevího stovky let existující dogmata a kritizujícího středověké scholastiky.⁴⁸ Nicméně kde se vzalo jeho velmi dobré povědomí o teologických učeních Órigena, Augustina, Gratiána, Tomáše Akvinského a dalších, ke kterým se vyjadřuje již od první fáze své tvorby? Zde spatřuji velký vliv díla Tomáše Štítného na Petra Chelčického, kdy Štítný díky svému pobytu na nově založené pražské univerzitě jako posluchač na artistické fakultě znal tyto zásadní teology křesťanského náboženství. Zprostředkovaně skrze vlastní spisy jimi seznámil také Petra Chelčického, jenž se k oněm církevním autoritám odkazoval od svých literárních prvotin a vyjadřování se k nim samozřejmě prostupuje celou jeho tvorbu. V následujícím textu se tedy pokusím na konkrétních ukázkách z děl obou myslitelů vyložit jejich vzájemný vztah a v nejdůležitějších bodech Chelčického učení rozebrat případnou shodu či neshodu s učením jeho předchůdce.

Pokud lze na některém z děl dobře doložit znalost Štítného práce ze strany Petra Chelčického, jsou tím dílem *Řeči besední*,⁴⁹ kde na základě rozmluvy mezi otcem

⁴⁵ Vychází se jednak ze zmínky samotného Chelčického z *Repliky proti Rokycanovi*, kde píše: „*Ač já malé nebo lehké svědectví mohu o latině vydati (...)*.“ (CHELČICKÝ, P.: *Drobné spisy*, s. 159). Nicméně i způsob výběru a znalost Chelčického převážně česky psaných spisů, kterých bylo v pozdně středověkých Čechách oproti latinsky psaným dílům zanedbatelné množství, může napovídat něco o jeho dovednostech.

⁴⁶ „*(...) nejsemť i jeden mistr, ačť sem byl i ztrávil v učení prvá léta své mladosti (...)*.“ (ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš: *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. Praha 1852, s. 286).

⁴⁷ O možném způsobu vzdělání BOUBÍN, J.: *Myslitel a reformátor*, s. 47-50.

⁴⁸ Tamtéž, s. 68.

⁴⁹ *Řeči besední* se dochovaly ve dvou rukopisech. Tím prvním je tzv. Budyšínský rukopis pocházející z prvního desetiletí 15. století. O druhém, pro naše téma důležitém rukopisu, tzv. Pařížském z poloviny 15. století, už byla výše řeč. Zatímco ale text obsažený v Budyšínském rukopise byl vydán už v mnoha

a jeho dětmi Štítný pojednává o základních otázkách náboženského a filozofického učení své doby a to i mládeži pochopitelnou formou. Četba tohoto spisu Chelčickému otevřela myšlenkový svět středověku, povzbudila jeho bystrou mysl k úvahám o základních křesťanských pravdách a ke srovnání ideálů prvotní církve z doby apoštolů se skutečným stavem křesťanské společnosti jeho dnů.

Nicméně Chelčický ihned zamítl nejpodstatnější body učení svého učitele. Rozpory mezi učením Štítného a Chelčického jsou proto obrovské, ale musíme mít na paměti, že Tomáš Štítný nebyl ve své podstatě vůbec novátorským myslitelem a reformátorem. Jeho prvotním cílem bylo zprostředkovat vysoce problematickou věroučnou literaturu obyčejným lidem nestudujícím vysoká učení, možná i proto psal česky. Štítný spíše jen pojednával o zlořádech, než by razantně žádal církev ke své bezpodmínečné reformě tak, jak se tomu v druhé polovině 14. století na našem území často dělo v kázáních Jana Milíče z Kroměříže či Matěje z Janova. Naopak Chelčický vždy až radikálním, třebaže nenásilným, konáním nabádal společnost k jednání vedoucímu k celkové své nápravě, tudíž i k reformě církve svaté. Chelčický, jakožto věčný kritik a pesimista, si vzal z četby Štítného spisů především kritiku zlořádů v církvi, nikoliv už jeho rozvážnost a umírněnost.

2.3 O trojím lidu

Oba filozofové si uvědomují velký rozdíl mezi původní apoštolskou církví a soudobým křesťanstvem. Avšak Tomáš Štítný věřil v poklidnou nápravu, kdežto Chelčický útočil na samotnou podstatu fungování společenského řádu tak, jak byla definována neochvějným středověkým dogmatem o rozdělení společenství lidí do tří stavů – šlechtu, duchovenstvo a zbytek lidí tvořil stav třetí. Podle dlouhotrvajícího systému měly jednotlivé skupiny obyvatelstva rozděleny úkoly. Kněží se měli postarat o spásu zbytku populace, panovnický stav zajišťoval obranu ostatních a prostí lidé na oplátku pracovali na obživě sebe a dvou zbylých skupin. Ovšem Petr Chelčický se

edicích, *Řeči besední* nacházející se v první části Pařížského rukopisu s pravděpodobnou Chelčického úpravou textu zatím edičně vydány nebyly.

svou ostrou a nevybíravou kritikou tohoto systému, který bezpodmínečně zavrhl, stal snad prvním známým křesťanským filozofem, jenž tak učinil.

Chelčického dílo *O trojím lidu* osobně považuji za jeden z vrcholů jeho tvorby. Svým významem bych ho zařadil po bok *Sítě víry*. V čem tkví jedinečnost zmiňovaného spisu? Odpověď je velice jednoduchá, ve své razantnosti.⁵⁰ Chelčický důrazně odmítá tento systém, jelikož zkrátka nemá vůbec žádnou obhajobu v Písmu, největší možné opoře, kterou Chelčický používal pro svou argumentaci.⁵¹ Jihočeský myslitel přináší také stanovisko, kterým vysvětluje, proč systém, kdy jsou někteří lidé nadřazení druhým, vznikl, ale proč by již fungovat neměl.⁵²

Naopak podle Tomáše Štítného je společenský řád, rozvrstvení společnosti i určení rolí v ní teoreticky v pořádku.⁵³ Jedinou nezbytností zůstává odstranit ctižádostivost a zlořády vládnoucí vrstvy a duchovních.⁵⁴ Je pravděpodobné, že se Petr Chelčický seznámil s problematikou rozdělení společnosti do tří stavů skrze dílo Tomáše Štítného. A ačkoliv se neshodnou v zásadním bodu, tudíž zda toto rozdělení lidí bylo ustanoveno Bohem či nikoliv, i zde nalezneme částečnou shodu v učení.

⁵⁰ „Moc světská mečem má brániti dvě stránek, a kněží učiti mají dvě stránce, a robotní lidé mají krmiti pány a kněží, robotně dobývati jim jídla, pití a platuov. A když má jíti podlé duvodu, aby, když trpí jeden úd, trpěli s ním všichni údové: kterak tehdy ti údové hrbovati, ješto meč drží, jiné menšie údy dává, zarmucují, tepú, sázejí do vězení, obtěžují robotami, úroky a jinými zámysly, že jako uvadlí chodie, a tito jako koni obroční, sytí a prázni řehcí nad nimi, a kněží jako oči ostře v tom těle hledíta na obě straně těla, hledajíce, kterak by zboží odřeli s nich a osobili je sobě, a obojí spolu, páni i knězie, vozí se na robotném lidu, jakž sami chtějí? (...) A poněvadž ti, ješto meč drží, jsú ruce v tom těle, a obecný lid nohy, pohledme, co' činíta ruce nohám podlé pravdy apoštolovy!“ (CHELČICKÝ, P.: *Traktáty*, s. 65–66).

⁵¹ „Nebo Buoh skrze apoštolý neustavil jest krále cierkvi svatě, aby na svém meči nesl pokušení jejie a bojoval za ni proti nepřátelóm jejím a pudil mocí tu cierkev k službě jeho. Ani jí jest ustavil rychtáruov, ani konšeluov, aby cierkev svatá přicházeje před ně súdila se o zboží tohoto světa; ani jest jí ustavil biřicuov a katuov, aby údové cierkvi svatě jedni druhé věsili, anebo sě spolu na skřipcích mučili pro tělesné věci – toť jest pohanóm a tomuto svět poručeno.“ (Tamtěž, s. 82).

⁵² „Neb kdyby moc s boji a s pomstami vieře Kristově prospievati, proč by Kristus rušil zákon židovský a jiný duchovní ustavoval? Chtěl-li jest, aby se o jeho zákon sekli, věsili, topili, pálili a jinak krev z lidí cedili, takéž by onen zákon stál bez svého pohnutí s těmi krvavými skutky, jako jest prve stál.“ (Tamtěž, s. 44).

⁵³ „(...) podle zpuosobu své múdrosti největší všech pánov pán a král všech králóv, stvořitel Buoh, zpořiedil jest v svém blaženém království a rozdělil to v duostojenství sbor andělský ve tři řády, a to slovu tři jerarchie; a z těch každý řád ještě se trojí ve tři kuory, a tak jest všech kuórov devět. Takěž zde na světě v svém království věčně a vždy blažený Král zpořiedil jest stav trojiego duostojenství: první jest duchovní, druhý světských pánov a třetí obecných světských lidí dělných.“ (ZE ŠTÍTNÉHO, T.: *Knížky o hře šachové a jiné*, s. 127).

⁵⁴ „Protož páni tak mají panovati, jakož je práva vedú, ale ne, jakž chtějí; neb ne oni jsú nad právem ustaveni, ale právo jest nad nimi.“ (Tamtěž, s. 167).

Protože, jak si Chelčický uvědomuje, svět není dokonalý, úplné zrušení společenského řádu není zcela možné, proto vlastně přistupuje k řešení Štítného, poněvadž raději být pod nadvládou lidí ctících některý zákon, než aby nastal naprostý chaos.

2.4 Shody a odlišnosti

Ani co se týče svátostí, neexistovala mezi jihočeskými filozofy stoprocentní shoda. Tomáš Štítný jednoznačně nezavrhl žádnou ze sedmi římskou církví uznávaných svátostí, ba naopak, existenci všech ospravedlňoval. Na druhou stranu Chelčický se důrazně postavil proti třem, které považoval pouze za prostředek vykořisťování lidí církví bez jakékoliv opory v Písmu svatém. Jedná se o biřmování, poslední pomazání a manželství. Shoda ale panovala ve svátosti přijímání, alespoň v rané fázi tvorby Petra Chelčického, kdy oba zastávali jednoznačně transsubstanciaci, tedy reálnou přítomnost Ježíše Krista v eucharistii, kterou by věřící měli vykonávat co nejčastěji. Chelčický ještě jednoznačně schvaluje křest. Zbylé dvě svátosti nikdy jednoznačně nezapudil, ale také o nich nemluvil jako o svátostech.

Velké odlišnosti shledávám ve stylu psaní. Tomáš Štítný byl známý svou krásnou květnatou češtinou, čehož si je sám dobře vědom, a ke které se Chelčický nikdy nepřiblížil.⁵⁵ „*Byl za času krále Václava českého třetího panoše jeden slovnutný Tóma z Štítného, literát dobrý, v svých letech poctivě a v svém šlechtném životu do starosti zachovalý. A veda život bohomyšlný (...)*“⁵⁶ Petr Chelčický by se také nikdy nevychloubal svým dobrým životem, za každých okolností byl k sobě kritický.

Největší rozdíl vidím v záměru, proč oba autoři psali svá díla. Cílem Tomáše ze Štítného byla náprava lidí. K psaní přistupoval s nadějí, že v nejasné budoucnosti je skrytá příležitost spásy a důležité je tak nepřestat vést duchovní boj. Na základě rozboru příčin dopouštění se smrtelných hříchů apod. chtěl čtenáře poučit a napravit. To u Petra Chelčického výchovný apel mizí. Důraz klade na duchovní, ale také

⁵⁵ František Šimek kritizuje Chelčického za to, že se jeho texty nevyrovnají kráse češtiny Tomáše Štítného, logické výraznosti Jana Husa či oslnivé výmluvnosti Jana Rokycany. Kritizuje jej i za neustálé opakování se myšlenek jen velice málo stylisticky pozměněných, které chce vštípit svým čtenářům. Dále jej kritizuje i za neskutečnou rozvláčenost a gramatické chyby, často vynechávaná slova, někdy dokonce i řídicí slovesa (CHELČICKÝ, Petr: *Sit' viry*. Praha 1950, s. 319-320).

⁵⁶ ZE ŠTÍTNÉHO, T.: *Řeči besední*, s. 13.

na fyzickou práci. Tento rozdíl jistě vyplývá z rozdílné doby, ve které žili. Petr Chelčický byl nepochybně ovlivněn radikální eschatologií, což i pro soudobé autory bylo těžko uchopitelné, i proto byl Chelčický terčem silné kritiky prakticky ze všech stran.⁵⁷

Při studiu textů výše tolikrát zmíněných dvou středověkých myslitelů mne napadala neustálá paralela s pozdějším vztahem mezi Husem a Lutherem respektive utrakvisty a luterány. Zatímco počátečním utrakvistickým cílem byla vlastně jen reforma církve zevnitř, Luther byl daleko radikálnější. A třebaže se utrakvisté věroukou daleko více blížili katolíkům než evangelíkům, nemalé sympatie k sobě navzájem přece jen chovali. Podobně bych charakterizoval i vztah Štítného a Chelčického. Umírněný Tomáš Štítný žádající pouze nápravu nešvarů v chování duchovních, naproti němu radikální Petr Chelčický zavrhuje v podstatě základní dogmata a autority římské církve 15. století. Přesto Chelčický choval k Štítnému úctu, jinak by přece tak často nepřebíral dlouhé a téměř nezměněné pasáže jeho textů. A tak jako Luther vnímal Husa za svého názorového předchůdce, dal by se přenést tento vztah i na naše dva jihočeské myslitele.

Kdybych se měl pokusit zodpovědět otázku z úvodu této kapitoly, jaký vliv mělo učení Tomáše Štítného na Petra Chelčického, dá se hovořit o působení poměrně značném. Jak už bylo řečeno, Chelčický nepochybně znal spisy svého předchůdce a především v první etapě své tvorby v první polovině dvacátých let 15. století v traktátech *O trojím lidu*, *O těle božím*, *O rotách českých* nebo *O boji duchovním* používal argumentaci Štítného. Petr Chelčický ovšem slepě nepřebíral všechny jeho názory, ve většině postojů se od Štítného nakonec odklonil. Nicméně to nijak nesnižuje zmíněné závěry. Ba naopak, můžeme tvrdit, že bez česky psaných Štítného prací značně rozšířených v pozdně středověkých Čechách by možná neexistoval ani Chelčický tak, jak ho dnes známe, originální a jedinečný.

⁵⁷ GROLLOVÁ, J.: *Sedm smrtelných hříchů*, s. 37-38.

3. John Wyclif

3.1 Literatura

Historiografických prací o životě a díle Johna Wyclifa existuje opravdu nepřehledné množství, a to samozřejmě nejen českých, ale hlavně cizojazyčných. Co se týče českého dějepisce, byl John Wyclif vždy považován především za duchovního otce české reformace. Tento fakt dokládají také názvy prací českých historiků, jako třeba asi nejznámější a svým způsobem jediná česky psaná monografie zaměřující se pouze na anglického reformátora *John Viklef: Život a dílo anglického Husova předchůdce*.⁵⁸ Nutno dodat, že i když se obecně v historiografii tradovalo zjednodušující schéma John Wyclif – Jeroným Pražský – Jan Hus o toku Wyclifových myšlenek do Čech, nebylo tomu úplně tak. Do diskuzí o učení Johna Wyclifa se aktivně zapojovalo celé tehdejší pražské vysoké učení. Byly pořádány univerzitní disputace nad jeho dílem a vyhodnocována otázka, zda je jeho dílo skutečně bludné a kacířské. Wyclifovy myšlenky můžeme nalézt nejen ve spisech Jana Husa a Jeronýma Pražského, ale taktéž u dalších mistrů a kazatelů, jako například u Stanislava ze Znojma, Štěpána z Kolína nebo Štěpána z Pálče.

Vedle knihy Miloslava Kaňáka se jiné práce, které jsem měl možnost prostudovat, zaměřují spíše než na Wyclifův život na jeho ovlivnění české reformace obecně. Recepce jeho učení v Čechách se zabývá několik kapitol sborníku *Europe after Wyclif*,⁵⁹ především pak čtvrtá⁶⁰ a pátá⁶¹ kapitola. Podobnou problematiku řeší také Anne Hudson ve svém článku *From Oxford to Prague*.⁶² Pro mne je však stěžejní literatura pojednávající konkrétně o vztahu Johna Wycliffa s Petrem Chelčickým, respektive díla explicitně pojednávající o ideovém proudu od viklefismu přes Husa a další pražské mistry, táborské až k Petru Chelčickému. Zde musím vyzdvihnout

⁵⁸ KAŇÁK, Miloslav: *John Viklef: Život a dílo anglického Husova předchůdce*. Praha 1973.

⁵⁹ *Europe after Wyclif*. New York 2017.

⁶⁰ PAVLÍČEK, Ota: *Wyclif's early reception in Bohemia and his influence on the thought of Jerome of Prague*. In: *Europe after Wyclif*. New York 2017, s. 89-114.

⁶¹ CAMPI, Luigi: *Determinism between Oxford and Prague: The late Wyclif's retractions and their defense ascribed to Peter Payne*. In: *Europe after Wyclif*. New York 2017, s. 115-134.

⁶² HUDSON, Anne: *From Oxford to Prague: The Writings of John Wyclif and his English Followers in Bohemia*. *The Slavonic and East European Review*, 75, 1997, č. 4, s. 642-657.

především práci Karla Hocha, který se přesně touto názorovou linií zabýval. Karel Hoch pojednává o posloupnosti idejí (odsouzení poměrů v církvi, kritika držení majetků duchovními, idea návratu k hodnotám a způsobu života prvotní církve) nesených od valdenských popřípadě lollardů, přes Wyclifa, Husa, tábořské až k Petru Chelčickému.⁶³

Velkou část mnou využívané literatury však zahrnují krátké studie zabývající se překlady Wyclifových děl do češtiny⁶⁴ nebo předmluvy edičně zpracovaných děl Johna Wyclifa,⁶⁵ kde dochází ke srovnávání textů anglického reformátora a ostatních českých myslitelů. Dosud nejaktivnějším autorem srovnávacím dílo Petra Chelčického s tím Wyclifovým byl Antonín Lenz. Tento katolický kněz věnoval pouze věroučným otázkám jihočeského filozofa několik obsáhlých prací, ale významným bodem jeho studia bylo také najít vzájemný myšlenkový střet Wyclifa a Chelčického.⁶⁶ Problémem u Antonína Lenze je zastaralost závěrů, ke kterým došel. Ve všech zmíněných studiích se snaží prosadit názor, že tzv. mistr Protiva, kterého Petr Chelčický ve svých traktátech často cituje, nemůže být John Wyclif. Staví se tedy na stranu Františka Palackého,⁶⁷ Ferdinanda Schulze⁶⁸ a Jaroslava Golla,⁶⁹ kteří zastávali názor ztotožnění Chelčického mistra Protivy s Janem Protivou z Nové Vsi,

⁶³ HOCH, Karel: *Husité a válka. (Wiclif, Hus, Táboři, Chelčický.)*. (Dále jen *Husité a válka*). Česká mysl, 8, 1907, č. 2, s. 131-143; č. 3, s. 193-208; č. 4, s. 285-300; č. 5, s. 375-391; č. 6, s. 439-453.

⁶⁴ Například FLAJŠHANS, Václav: *Paběrky rukopisné*. Věstník české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 13, 1904, s. 54-56; KROFTA, Kamil: *Kněz Jan Protiva z Nové Vsi a Chelčického „mistr Protiva“*. ČČM, 74, 1900, s. 190-220.

⁶⁵ WYCLIFFE, John: *Mistra Jakoubka ze Stříbra překlad Viklefova Dialogu*. (Dále jen *Překlad Dialogu*). Praha 1909.

⁶⁶ LENZ, Antonín: *Učení Petra Chelčického o Očistci: na základě jeho spisů a Učení katolické církve*. Pastýř duchovní, 5, 1885, s. 161-166, 225-236, 289-300, 353-365, 417-430, 481-494, 545-560; TÝŽ, *Petra Chelčického učení o sedmeře svátostí a poměr učení tohoto k Janu Viklifovi*. Praha 1889; TÝŽ, *Vzájemný poměr učení Petra Chelčického, starší Jednoty českých bratří a Táborů k náuce Valdenských, Jana Husi a Jana Viklifa*. Praha 1895.

⁶⁷ PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě*. 3. svazek. (Dále jen *Dějiny národu III*). 17. vyd. Praha 2017, s. 35.

⁶⁸ SCHULZ, Ferdinand: *Petr Chelčický*. Praha 1882, s. 127.

⁶⁹ GOLL, Jaroslav: *De Christo et suo adversario Antichristo. Ein polemischer Tractat Johann Wiclifs nach den Handschriften der k. k. Hofbibliothek zu Wien und der Universitätsbibliothek zu Prag zum ersten Male herausgegeben von Dr. Rudolf Buddensieg*. ČČM, 55, 1881, s. 166-167; TÝŽ, *Ještě jednou – kdo jest Chelčického Mistr Protiva?* ČČH, 1, 1895, s. 47-49.

a naopak do opozice vůči Juriji S. Annenkovi,⁷⁰ Jaroslavu Vlčkovi⁷¹ a nepřímou tudy i pozdějším autorům (Milan Svoboda, František Rysánek nebo Jaroslav Boubín), kteří po objevení Wyclifova *Dialogu* v překladu Jakoubka ze Stříbra definitivně obhájili názor ztotožnění Chelčického mistra Protivy s Johnem Wyclifem.⁷²

Na tomto místě musím vyzdvihnout ještě tradiční díla *Dějiny národu českého*⁷³ Františka Palackého nebo *Děje university pražské*⁷⁴ Václava Vladivoje Tomka, pojednávající o pronikání Wyclifových spisů do Čech a následující spory pražských mistrů o tomto učení. Právě z těchto dvou obsáhlých prací vycházejí všichni pozdější badatelé. Také mi byly užitečnou pomůckou k seznámení se s tímto tématem. Oba autoři se snaží postihnout vyjednávání mezi stranou odsuzující Wyclifovy knihy jako bludné a kacírské, a druhou stranou, která stála za těmito knihami a obhajovala je, že byly špatně pochopeny a závěry nesprávně vyloženy. Vážnost situace potvrzuje i fakt zapojení do sporu pražského arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Hazmburka a dokonce i papeže Alexandra V., jenž bulou z 20. prosince 1409 nařizuje arcibiskupovi pražskému spálit knihy anglického „kacíře“.⁷⁵

⁷⁰ ANNENKOV, Jurij Sergejevič: *Mistr Protiva, „novyj češskij pisatel' XV věka.“* In: Sborník statej po slavjanověděni, sostavlennyj i izdannij učeníkami V. I. Lamanskago po slučaju 25-lětija jeho učenoj i professorskoj dějatel'nosti. Sanktpeterburg 1883, s. 119-126; TYŽ: *Prísspěvek k životopisu Petra Chelčického.* ČČM, 54, 1880, s. 537-541.

⁷¹ VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury.* 1. díl. *Od nejstarších dob až po „věk zlatý“.* (Dále jen *Dějiny české literatury I.*) Praha 1897, s. 162-199.

⁷² Problémem je, že Petr Chelčický v některých svých dílech píše o mistru Protivovi, ale v jiných spisech zase hovoří explicitně o Johnu Wyclifovi. Tento rozpor se snaží vysvětlit na stránkách své edice Milan Svoboda, jenž sice využívá občas velmi divokých teorií a hypotéz, nicméně jeho konečné závěry jsou velmi pravděpodobné a logické (WYCLIFFE, J.: *Překlad Dialogu,* s. V-XXXVIII). Dále k problematice RYŠÁNEK, František: *Mistr Protiva u Chelčického.* LF, 42, 1915, s. 244-277. S tezí o ztotožnění Chelčického postavy mistra Protivy s Johnem Wyclifem pracuje také ve všech svých pracích Jaroslav Boubín.

⁷³ O Johnu Wyclifovi především Palacký, F.: *Dějiny národu III,* s. 35-40, 62-67.

⁷⁴ TOMEK, Václav Vladivoj: *Děje university pražské.* 1. díl. Praha 1849, s. 134-146.

⁷⁵ Také papežská listina adresovaná Jindřichu z Rožmberka, Oldřichu z Hradce, Aleši a Bočku z Kunštátu, Jindřichu z Dubé a Lackovi z Kravař sděluje zákaz šíření Wyclifových knih (*Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.* III. díl, s. 241). I kostnické koncilní nařízení z roku 1418 příkazuje v Čechách vyhledávat a ničit Wyclifovy spisy a jejich překlady (*Acta Martini V. Pontificis romani. 1417-1431.* I. díl. 1417-1422. Praha 1996, s. 98-108).

3.2 Dialogus

Spis *Dialogus sive speculum ecclesie militantis* vznikl pravděpodobně nedlouho po 17. květnu 1382 v reakci na odsouzení dvaceti devíti bodů z jeho díla anglickými duchovními.⁷⁶ Název *Dialogus* proto, jelikož se jedná o spor mezi Pravdou a Lží, tedy Kristem a d'áblem.⁷⁷ Důležité je pro nás toto dílo tím, že je jediným dochovaným českým překladem Wyclifova díla z 15. století. *Dialogus*, stejně jako další dvě práce anglického reformátora, přeložil do češtiny pravděpodobně Jakoubek ze Stříbra. Přeložen byl celý Wyclifův text, ale překladatel záměrně vynechával pasáže týkající se vyložení Anglie, na mnoha místech se tak jedná o překlad volný a částečně zkrácený.⁷⁸ Milan Svoboda podrobil Jakoubkův překlad srovnání s anglickým originálem. Píše o příčině, proč překladatel text zkracoval a na jiných místech zase rozšiřoval o dovysvětlení, aby se text lépe hodil na české poměry, přiblížil ho širšímu počtu lidí a jméno Johna Wyclifa zpopularizoval.⁷⁹

Jako první předložil hypotézu o tom, že „Pravda a lež“ není anonymní dílo nebo práce Mikuláše z Rakovníku, ale překlad Wyclifova *Dialogu*, Václav Flajšhans.⁸⁰ Dílo datoval do let 1403-1408 a za autora považoval Jana Husa nebo Jeronýma Pražského.⁸¹ Nikolaj V. Jastrebov v téže době poukázal na pravděpodobnost překladu Wyclifova díla Jakoubkem ze Stříbra,⁸² kdy sám Petr Chelčický v traktátu *O trojím lidu* píše o svém čtení Jakoubkova překladu Wyclifovy knihy.⁸³ Nejdůležitější závěr přinesl Milan Svoboda, jenž na základě srovnání latinského originálu *Dialogu*, Jakoubkova překladu *Dialogu* a Chelčického traktátu *O boji duchovním* nejen že definitivně potvrdil Chelčického přebírání myšlenek Johna

⁷⁶ KAŇÁK, M.: *John Viklef*, s. 102.

⁷⁷ „A poněvadž ta Božie pravda jest Kristus a d'ábel jest lež, jako stojí psáno ve čtení svatého Jana (...).“ (WYCLIFFE, J.: *Překlad Dialogu*, s. 1).

⁷⁸ Tamtéž, s. XVIII.

⁷⁹ Tamtéž, s. XXI.

⁸⁰ FLAJŠHANS, V.: *Paběrky rukopisné*, s. 54.

⁸¹ Tamtéž, s. 55.

⁸² JASTREBOV, Nikolaj Vladimirovič: *Petra Chelčického O trojím lidu rzec – o duchovních a o swietských. Češskij tekst s vveděnijem i russkim perevodom*. Sankt Petěrburg 1903, s. VII.

⁸³ „Ale o těch rozumích, kteříž se nyní drží od mnohých o mocech, ješto pod věru Kristovu jsou, čel sem písmo přeložené mistra Jakuba z knih Wyklefových, ješto sú „O nadání kněžském.““ (CHELČICKÝ, P.: *Drobné spisy*, s. 116).

Wyclifa, ale že se spolehlivě jednalo přímo o dodnes dochovanou verzi Jakoubkova překladu.⁸⁴

Po doložení konkrétního díla, které držel Petr Chelčický v rukou, můžeme rozebrat možné myšlenkové inspirace, jež se v Jakoubkově překladu objevují stejně, jako je najdeme i v díle jihočeského myslitele.⁸⁵ Jako první se nabízí otázka rozdělení společnosti do tří skupin, oba autoři se jí věnují poměrně často.⁸⁶ Velký rozdíl ale nastává, pokud zachytíme kontext obou filozofů. John Wyclif obhajuje soudobý společenský řád a svá tvrzení myslel vážně. Zato Petr Chelčický ihned myšlenku, jak svět funguje a měl by fungovat dále, odsuzuje z důvodu netolerance a útlaku prvních dvou stavů na úkor toho třetího.⁸⁷ Hned v prvním bodě první stránky *Dialogu* tak Petr Chelčický nesouhlasí s mistrem, kterého si podle vlastních slov vážil nad jiné. Shoda přichází v následujícím tématu, jímž se Wyclif zabývá v tomto rozhovoru Pravdy se Lží. Jedná se o podobu, jak by měla žít a pracovat soudobá církev. Nejdůležitějším předpokladem je oddělení světské moci od církevní. Duchovenstvo má za úkol jediný cíl, dovést věřící k posmrtnému životu, neměli by mít tedy nic dočinění s pozemskou vládou, která kazí preláty a odrazuje je od jejich poslání.⁸⁸

⁸⁴ WYCLIFFE, J.: *Překlad Dialogu*, s. XXIV-XXVI.

⁸⁵ Textové srovnání provedené Milanem Svobodou viz Příloha 2.

⁸⁶ „*Já pravda dělila jsem dávno mú cirkvev rytieřijící ve tři stránky: prvnet jsem mé zakovstvo, a stav kněžský Kristov jest nazvano (...) aby byli a nasledovali mě v dobrých mravních skutcích, v mravech a v svatém životě, a tak jsem ustavila na potvrzenie jich pravé pokory, aby se živili almužnu a desátky (...) Druhá stránka mé cirkvev rytieřijicie jsú páni zemští, jakožto jsú králové, kniežata, rytieři a panošie (...) ti mají zákona Božieho brániti, neb jich jest to úrad od Krista, a proto mají pravým právem to všecko, což mají. Třetie stránka mé cirkvev jsú obecni lidé, jenž se děle rozličně. Neb někteří jsú robotní dělníci, někteří kupci a hospodáři; a tato třetie stránka jakožto založenie drží na sobě dvě stránce prvnie.“ (WYCLIFFE, J.: *Překlad Dialogu*, s. 1-2). Podobně u Petra Chelčického: „(...) moc světská mečem má brániti dvě stránek, a kněží učiti mají dvě stránce, a robotní lidé mají krmiti pány a kněží, robotně dobývati jim jídla, pití a platuov.“ (CHELČICKÝ, P.: *Drobné spisy*, s. 123).*

⁸⁷ „*A když má jíti podlé duvodu, aby, když trpí jeden úd, trpěli s ním všichni údové: kterak tehdy ti údové hrbovatí, ješto meč drží, jiné menšie údy dáví, zarmucují, tepú, sázejí do vězení, obtěžují robotami, úroky a jinými zámysly, že jako uvadlí chodie, a tito jako koni obroční, syti a prázní řehci nad nimi, a kněží jako oči ostře v tom těle hledita na obě straně těla, hledajíce, kterak by zboží odřeli s nich a osobili je sobě, a obojí spolu, páni i knězie, vozi se na robotném lidu, jakž sami chtí? (...) A poněvadž ti, ješto meč drží, jsú ruce v tom těle, a obecny lid nohy, pohledme, coť činíta ruce nohám podlé pravdy apoštolovy!“ (CHELČICKÝ, P.: *Traktáty*, s. 65–66).*

⁸⁸ „*K životóm a k rozličným úradóm těch tří stránek zjednala jsem právě řeholy v zákoně posložené, aby jimi svoj život spravovali, aby jedna stránka nemiešila se v úrad druhé stránky (...) způsobila jsem, aby od světských věcí a od pečování světa bylo najdále odděleno, aby ten stav nepanoval obyčejem tohoto světa, jakožto druhá strana panská panuje, ale aby chudý, k stavu nevinnosti a ke mně nápodobný (...)*“ (WYCLIFFE, J.: *Překlad Dialogu*, s. 2-3).

Petr Chelčický opravdu ostře kritizuje mravy a životní styl kněží a mnichů. Ti mají sami hlásat střídmost a pokoru, přitom žijí prostopášně a hanebně. Navíc vše vydávají pod uměle vytvořenými zákony, předkládající je jako zákony Boží. V tomto bodě se jihočeský myslitel odvolává přímo na mistra Protivu (Johna Wyclifa) a cituje právě z jeho *Dialogu*.⁸⁹ Na stejném místě pak zdůrazňuje jediný existující platný zákon ustanovený Kristem, o kterém se píše v Novém zákoně. Žádnou jinou pravdou by se lidé řídit neměli, protože se jedná pouze o skrytou lež. Ti z lidí, kteří by následovali falešnou pravdu, dopouštěli by se těžkých hříchů stejně tak, jako ti, kdož ji hlásají.⁹⁰

Dialogus ale nebyl jediným dílem Johna Wyclifa, jež ve svých spisech Petr Chelčický cituje. Ve svých edicích se na tyto přímé citace zaměřil i Jaroslav Boubín. Vedle *Dialogu* určil v *Síti víry* pasáže z Wyclifových děl *Tractatus de civili dominio* a *Trialogus cum supplemento Trialogi*,⁹¹ v tzv. Olomouckém kodexu kromě traktátu *De civili dominio* také *Tractatus de potestate pape* a *De eucharistia tractatus maior*.⁹² I v tzv. Pařížském kodexu našel Jaroslav Boubín přímé citace z Wyclifových traktátů *De civili dominio* a *De potestate pape*.⁹³ Problémem je skutečnost jediného dochovaného Wyclifova českého překladu. Tím je zmíněný *Dialogus*. Otázkou tedy

⁸⁹ „(...) založiti službu Bohu – to jest jednáno odporne proti němu a velmi neuptalá jest ta služba. Pak ještě takovú službu Bohu odpornú ohlašovati nad jiné služby boží, a že by netoliko těm mnichům spasení přivésti mohla ta služba, ale že i jiným mohou upradati k spasení – protož hrozné a nebezpečné věci sú při těch zbarvených zákoních. O nichž die mistr Protiva: „Viděti jest zjevně, že ti sú bez potvrzení božího ty zákony ustavovali, nebo ti, ješto jich brání aneb jim povolují, u veliký hřiech se uvodí. A protož ti, ješto sú najprvé ty zákony uvedli a zamyslili bez božího potvrzení, hřešili sú. Nebo člověk, ustavuje zvláštní zákon věčný, z úmysla porúhá se v tom Bohu, kdežto se v to plete, což na samého Boha sluší, a v tom také potupuje Pána Jezukrista, a na něm nechce dosti mieti.“ (CHELČICKÝ, P.: *Siet viery*, s. 260–261). „Protož zdá se zjevně, že ti, ješto bez potvrzení božieho těch zákonův potvrzují a jich bránie neb jim povolují, u veliký se hřiech uvodie. Protož ti, ješto jsú ty zákony najprvé uvedli a zamyslili bez božieho potvrzení, hřešili jsú. Neb člověk, jenžto ustavuje takový zvláštní zákon věčný z úmysla, porúhá se na tom Pánu Bohu, když se v to plete, co na samého Boha slušie. Neb v tom potupuje Pána Jezukrista, když jeho zákon potupuje a na něm nechce dosti mieti.“ (WYCLIFFE, J.: *Překlad Dialogu*, s. 38).

⁹⁰ „Poněvadž tehdy Kristus zjednal jest jeden zákon pravý a plný všemu lidu i všem stavům toho lidu bez jiných zákonův zvláštních, aby na něm dosti měli jeho lidé až do súdného dne, protož nechajíce Kristova zákona, i držeti jiné zákony jest těžký hřiech. Též také i jiných ustavení viece pilnu býti než zákona božieho jest Boha zavrci a nětco jiného zvoliti za Boha.“ (CHELČICKÝ, P.: *Siet viery*, s. 261). „Poňavadž tehdy Kristus zjednal jest jeden zákon pravý a plný svému lidu i všem stavům jeho, bez těch jiných zamýšlených zákonův, aby na něm dosti měli jeho lidé až do súdného dne, protož nechati Kristova zákona a jiné zákony držeti jest těžký hřiech; neb jiných ustavení viece tbáti nežli božích jest boha zavrci a něco sobě jiného za Buoh zvoliti.“ (WYCLIFFE, J.: *Překlad Dialogu*, s. 38).

⁹¹ CHELČICKÝ, P.: *Siet viery*, s. 399.

⁹² TÝŽ, *Olomoucký sborník*, s. 370.

⁹³ TÝŽ, *Pařížský sborník*, s. 265.

zůstává, zda Petr Chelčický čerpal z ostatních děl přímo z originálů nebo existovaly české překlady i jiných spisů. Již jsem poukázal na důkaz Milana Svobody o tom, že v případě *Dialogu* užíval Chelčický českého překladu a nikoli originálu. Václav Flajšhans pak přichází s tezí o tom, že do češtiny byl přeložen pravděpodobně i traktát *De civili dominio*, když *Dialogus* byl přeložen Jakoubkem ze Stříbra a *Trialogus* asi mistrem Janem Husem.⁹⁴ Milan Svoboda Flajšhansovo tvrzení upravuje, když sice souhlasí s existencí všech tří českých překladů Wyclifových děl, ale za jediného překladatele považuje mistra Jakoubka ze Stříbra.⁹⁵ Jelikož se nám jiné překlady nedochovaly, už se asi nikdy nepovede prokázat, kdo byl autorem překladu. Stejně tak v důsledku tlaku katolické strany na pálení Wyclifových děl a jejich překladů už nezjistíme, které další traktáty mohly být přeloženy do češtiny. Můžeme tedy jen spekulovat, jestli Petr Chelčický Protivovy (Wyclifovy) citace přebíral z originálů, českých překladů nebo mu některé pasáže pomáhal zprostředkovat některý z jeho přátel, jak se v jednom případě přiznává.⁹⁶ Nic na tom ale nemůže změnit fakt, že jihočeský myslitel znal jméno Johna Wyclifa a alespoň základní body jeho učení. Třebaže se s ním ale ve velké části názorově rozchází, nezastírá to a opětovně se vůči němu vymezuje, což v husitských reformních kruzích nebylo zcela obvyklé, vážil si jej především za jeho ostrou kritiku poměrů v soudobé církvi.

3.3 Shody a odlišnosti

John Wyclif se narodil zřejmě ve vsi Wycliffe poblíž Richmondu v Severním Yorkshiru okolo roku 1330 do rodiny venkovského šlechtice.⁹⁷ Zde nacházíme první styčný bod s Petrem Chelčickým, oba bychom mohli zařadit do stejné sociální skupiny. Dost možná se ale jedná o poslední shodu, co se týče jejich životů. Zatímco

⁹⁴ FLAJŠHANS, V.: *Paběrky rukopisné*, s. 54.

⁹⁵ WYCLIFFE, J.: *Překlad Dialogu*, s. XXXII.

⁹⁶ „(...) vzeli ste z kněh dvojjích Wykleffových o tělu Kristovu psaných, protože bych já chtěl vám tak odpierati z jeho písma. Jako bych je uplně přečetl, tohož nediem, ale něco málo četl sem. Ale více rozmlúval sem o ně s věrnými Čechy, ješto milují Boha i tu pravdu z srdce, kterou jest popsal Wyklef v tech dvojjích knihách o tělu Kristovu.“ (CHELČICKÝ, P.: *Olomoucký sborník*, s. 115).

⁹⁷ KAŇÁK, M.: *John Viklef*, s. 7. Autor nabízí také další možné varianty rodiště Johna Wyclifa - městečka Hipswell nebo Spreswell, všechny tři předložené varianty míst jsou ale v těsné blízkosti.

John Wyclif spojil svůj život s univerzitou v Oxfordu, jihočeský myslitel se na stejnou životní dráhu v české době pravděpodobně nikdy nedal. Na oxfordském vysokém učení dosáhl John Wyclif titulu doktor, což by znamenalo nejméně šestnáct let studia, ale jak dokládá Miloslav Kaňák, svá studia musel několikrát přerušit, takže v době zisku doktorátu v roce 1372 se jednalo již o čtyřicetiletého muže.⁹⁸ Také příčina, proč začali psát, se u obou autorů liší. U Wyclifa byla prvotní díla (např. traktáty *De logica* z roku 1360 nebo *De compositione hominis*)⁹⁹ spjata s jeho studiem a řeší obecné teologické otázky, kdežto u Chelčického hned od prvních traktátů *O boji duchovním* i *O církvi svaté* vidíme tvrdou kritiku společenských poměrů a jasnou reakci na události soudobých Čech.

Dalším rozdílem je samozřejmě to, že Wyclif kritizoval církev zevnitř, protože byl vysvěceným knězem a kanovníkem.¹⁰⁰ V druhém, Chelčického, případě se jednalo o „pouhého“ laika. Nabízí se zde otázka, která ze situací byla výhodnější. Jako jeden z členů duchovních představitelů měl samozřejmě Wyclif lepší povědomí, jak fungují procesy uvnitř církve. Jeho kritika by se tak dala považovat za více výpovědní než u Chelčického. Naopak u laika Petra Chelčického by se dal předpokládat určitý nadhled a nezaujatost. Tento stav se pak projevil ve výsledcích, ke kterým oba reformátoři došli. Anglický myslitel chtěl pouze nápravu církve, kdežto Petr Chelčický chtěl reformovat (nebo spíše zničit) celý řád fungování lidské společnosti.

Zde tkví asi největší rozdíl mezi Chelčickým a Wyclifem. Anglický teolog bývá často osočován, že pracoval na politickou objednávku světské moci. Není tajemstvím jeho blízký kontakt s anglickým královským dvorem, především pak s vévodou z Lancasteru Johnem z Gauntu, jedním z mladších synů anglického krále Edwarda III.¹⁰¹ Ať už John Wyclif činil ve prospěch světské moci proti té církevní z prospěchu nebo z přesvědčení, na výsledku to nic nemění. Jako jiným reformátorům i jemu vadil rostoucí majetek duchovních a hlavně neustálý nárůst poplatků placených papeži za potvrzování prelátů v úřadech a jiných prebend. V době, kdy papež sídlí

⁹⁸ Tamtéž, s. 8.

⁹⁹ V díle (WYCLIF, J.: *Tractatus De logica*. London 1893) se autor zabývá výzkumem zásad scholastické logiky, v traktátu (TÝŽ, *De compositione hominis*. London 1884.) se zabývá duševními a tělesnými složkami v člověku.

¹⁰⁰ KAŇÁK, M.: *John Viklef*, s. 9.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 10-11.

v Avignonu a s francouzským vlivem na kurii se všeobecně počítá, byla Anglie s Francií v dlouhodobém „stoletém“ konfliktu. Možná i ze strachu ze zneužití těchto prostředků proti Anglii byl důvodem tlaku anglické světské moci na teology snažit se dehonestovat papežskou, tedy církevní moc v Anglii obecně.

Skutečné důvody jednání Johna Wyclifa v této práci hledat nebudu, důležité ale je, že se John Wyclif aktivně účastnil vysokých her politických jednání, což se Petru Chelčickému nikdy nepodařilo. John Wyclif sehrál důležitou roli nejenom v domácím prostředí, ale taktéž na mezinárodní scéně, kdy byl v povědomí papeže Řehoře XI., který mu v roce 1373 poslal dopis.¹⁰² Také tato skutečnost se jihočeskému mysliteli nikdy nezdařila. Sice se jedná pouze o potvrzení udělených beneficí Johnu Wyclifovi, čehož ani Chelčický dosáhnout nemohl, protože nebyl duchovním, podle M. Kaňáka se ale jednalo o netypický dopis zasláný v reakci na Wyclifovo vystupování v anglicko-papežských jednáních.¹⁰³

Zůstanu-li ještě u světské moci, nesmím zapomenout na pozici státu v rámci struktury společenského fungování. Jak už je z výše psaného textu patrné, John Wyclif nejen že stát jako instituci trpěl, ale dokonce, stejně jako např. mistr Jan Hus, ho považoval za prospěšný. To naopak Petr Chelčický stát zcela zavrhoval, i když v průběhu času i on zmírnil rétoriku a určitým způsobem stát jako instituci toleroval jako menší zlo před úplným anarchistickým chaosem. Protože i světská moc se řídí zákony, které se do jisté míry prolínají se zákonem Kristovým. Nakonec tak tedy nepřímo přijal Wyclifovo pojetí Husovo pojetí světské moci a zákonů.

Důležitým bodem pak u obou autorů je otázka násilí. Jak jsem již nastínil v první kapitole, Petr Chelčický si neuměl představit fyzické násilí za žádných okolností. Karel Hoch ve své studii analyzoval vztah k válce z pohledu Wyclifa na díle *De civili dominio* a definoval tři podmínky, kdy John Wyclif připouští spravedlivé vedení bojů. Zaprvé musí jít skutečně o spravedlnost Boží. Druhou podmínkou je dobrý úmysl a nakonec musí být válka vedena náležitou mocí, to znamená pouze

¹⁰² Tento dopis dostupný TWEMLOW, J. A.: *Wycliffe's Preferments and University Degrees*. The English Historical Review, 15, 1900, č. 59, s. 530.

¹⁰³ KAŇÁK, M.: *John Viklef*, s. 9.

světskou mocí, v žádném případě mocí církevní.¹⁰⁴ I v této tématice se tedy Petr Chelčický se svou autoritou názorově liší.

John Wyclif umírá v prosinci roku 1384 na mrtvici.¹⁰⁵ Když vezmeme v potaz, že se Petr Chelčický narodil někdy okolo roku 1380, je jasná nemožnost osobního setkání, a to nebereme do úvahy to, že se nedochovala žádná zmínka Chelčického cesty do zahraničí. I proto jsem v této kapitole vynechal jednu část, která je v předešlé i v následujících kapitolách součástí mé studie, tj. podkapitoly věnující se spojitosti mezi Petrem Chelčickým a jeho současníky. Jelikož se tito dva náboženští reformátoři nemohli osobně setkat za žádných okolností, přejdu k další části své práce, kde se již objeví osoba, s níž se jihočeský myslitel už mohl a podle svých slov i skutečně osobně setkal, s mistrem Janem Husem.

¹⁰⁴ HOCH, K.: *Husité a válka*. ČM, 8, 1907, č. 2, s. 138-139.

¹⁰⁵ KAŇÁK, M.: *John Viklef*, s. 37.

4. Jan Hus

4.1 Literatura

Na tomto místě si určitě nekladu za cíl vyjmenovat veškeré knihy a články pojednávající o osobě mistra Jana Husa, pravděpodobně nejfrekventovanější postavy českých historiografických prací. Jen v posledních letech v souvislosti s připomenutím šestistého výročí jeho upálení v Kostnici vyšla celá řada monografií, mohl bych proto celou kapitolu zaplnit bibliografií na toto téma, což ale není účelem mé práce. Proto se zde zaměřím pouze na díla zabývající se jak Janem Husem, tak i Petrem Chelčickým.

I v této kapitole nesmím opomenout dvě díla, ze kterých jsem čerpal již v kapitole předešlé, tj. Lenzově monografii *Vzájemný poměr učení Petra Chelčického, starší Jednoty českých bratří a Táborů k náuce Valdenských, Jana Husi a Jana Viklifa* a Hochově studii *Husité a válka. (Wiclif, Hus, Táboři, Chelčický)*. Zatímco Karel Hoch řeší převážně názorové rozpory v otázce přípustnosti vedení války, Antonín Lenz srovnává učení Husa a Chelčického komplexněji. Za velmi důležitou pak považuji práci Nikolaje V. Jastrebova *Chel'čickij i Gus*.¹⁰⁶ Právě tento ruský historik jako první srovnal Husovu *Postilu* s texty Chelčického *Postily* a *Sítě víry*. Podařilo se mu tak doložit nejen časté přebírání Husových názorů nebo přejímání celých pasáží z jeho díla, ale naopak také prokázal častou Chelčického kritiku k ne úplně dopodrobna promyšlené Husově soustavě učení. Dalším autorem studující jak Husovo, tak Chelčického dílo byl Václav Flajšhans, jenž z analýzy *Sítě víry* vyvodil závěr čerpání citací z *Knížek o svatokupectví* mistra Jana Husa.¹⁰⁷ V dalších pracích pak nacházíme informace k této problematice jen okrajově. Zlomkovité informace můžeme najít

¹⁰⁶ JASTREBOV, Nikolaj Vladimirovič: *Chel'čickij i Gus*. In: Novyj sbornik statěj po slavjanoveděniju, sostavlennyj i izdannyyj učeníkami V. I. Lamanskogo při učastiji ich učeníkov po slučaju 50-lětija jeho učeno-literaturnoj dějatel'nosti. Sankt Petěrburg 1905, s. 468–490.

¹⁰⁷ FLAJŠHANS, Václav: *Husovy Knížky o svatokupectví*. Sborník filologický, 1, 1910, s. 69-74.

například u Josefa Jirečka.¹⁰⁸ Užitečnou mi pak byla také studie *Petr Chelčický a mistři pražské univerzity* Jaroslava Boubína.¹⁰⁹

4.2 Spojitost

V kapitole věnované Tomáši ze Štítného jsme si ukázali, že Petr Chelčický určitě znal jeho díla, jen o jejich autorovi jmenovitě nehovoří. To Johna Wyclifa explicitně jmenuje na více místech různých spisů. V této kapitole se ale bude hovořit poprvé o osobě, kterou Chelčický nejen mnohokrát zmiňuje, ale též se s ní s největší pravděpodobností osobně setkal, pokud tedy budeme věřit Chelčického záznamům. O setkání s mistrem Janem Husem píše v jednom ze svých raných děl. Nejčastěji Husa oslovuje neutrálním „*mistr Jan Hus*“, ¹¹⁰ „*mistr Hus*“¹¹¹ nebo pouze „*Hus*“.¹¹²

Jaký měl ve skutečnosti Petr Chelčický vztah k Janu Husovi? V drtivé většině odkazů se jeho jménem ohání jako největší lidskou autoritou, a to jak v kritice proti kněžím a jejich prostopášnostem prováděných v kostelech, které by pražští mistři v čele s Janem Rokycanou chtěli zachovat,¹¹³ nebo v problematice očištění.¹¹⁴ Spolu s Jeronýmem Pražským je Jan Hus v *Síti víry* dáván za příklad k dosažení spásy a

¹⁰⁸ JIREČEK, Josef: *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve spůsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. 1. svazek. A-L. (Dále jen *Rukověť I*). Praha 1875, s. 286-287.

¹⁰⁹ BOUBÍN, Jaroslav: *Petr Chelčický a mistři pražské univerzity*. (Dále jen *Chelčický a mistři*). In: Jakoubek ze Stříbra. *Texty a jejich působení*. Praha 2006, s. 241-255.

¹¹⁰ Např. CHELČICKÝ, P.: *Olomoucký sborník*, s. 115.

¹¹¹ Tamtéž, s. 121.

¹¹² Tamtéž, s. 253.

¹¹³ „*Protož pak mistr Jan Hus vypisuje na prvnie prikázanie mnoho nechvalebných obyčejóv, kteříž se v kostelech dějí, a v jiných ohyzdách die: „Těž i my máme pilně vysterhhati lid hlúpý a hovadný, jenž opustě vieru a žádosti duchovních věcí, prieliš pase čichy své u vidění, dívání obrazóv, ornátóv, kalichóv a jiných divných priprav. Sluch pase, zvonóv, varhanóv zvučných poslúchajíce, a v zpievání neslušném, jenž viece popúzie k tanci než k náboženství (...)*“ *Protož máta-li s Vigleffem takové šperky a zaneprázdňenie, takové k úrazu slepým obyčeje chvály hodné kostelnie, tehdyť jest Hus proti váma i proti chvále těch obyčejóv!*“ (CHELČICKÝ, P.: *Pařížský sborník*, s. 57).

¹¹⁴ „*Potom mi předkládáš mistry naše. Známe, že sú oni drželi a tvrdili očistec v pekle – mistr Hus (...)* *Ovšem mistr Hus, vykládaje vieru, položil jest rozum o očistci Tomáše mnicha, jenž stíhav rozdiely viny lidské v pomstě, položil rozdiely miest pekelných k té pomstě. Ale ty však věci psav mistr Hus, ostré a tuhé šípy vypustil jest na očistec, tak že by měly v lidu moc ty rány a zástřely, by velmi se po nich rozdemohl ten očistec. A mluvil jest mužně o tom (...)*“ (Tamtéž, s. 79-80).

glorifikován za svou hrdinnou smrt, pevnou víru a zvláštní sílu Bohem danou.¹¹⁵ Mistra Jana Husa v *Replíce proti Mikuláši Biskupcovi* taktéž vychvaluje jako největšího znalce, spolu s mistrem Jakoubkem ze Stříbra, anglického mistra Johna Wyclifa. Navíc Chelčický dodává, že s nimi (tedy docela možná právě s Husem a Jakoubkem) o Wyclifovi hovořil.¹¹⁶ Ve stejném spise pak dodává, že vlastní výklad mistra Jana Husa na Wyclifův eucharistický spis, jelikož neovládá dobře latinu.¹¹⁷ Nejenom díky překladům Jakoubka ze Stříbra získal Petr Chelčický povědomí o anglickém učenci, ale taktéž skrze osobní setkání s pražskými mistry Janem Husem, Jakoubkem ze Stříbra a zřejmě mnoha dalšími konkrétněji nespecifikovanými mistry. V žádné jiné části *Repliky proti Mikuláši Biskupcovi* nehovoří o Janu Husovi v negativním slova smyslu. Tento spis je adresován jedinému tábořskému biskupu, přednímu muži tábořské strany české reformace, Mikuláši z Pelhřimova. Petr Chelčický se v něm vymezuje ale vůči celému Táboru, i proto se zde zaštiťuje autoritou Jana Husa. Ale skutečně byl Chelčického vztah k Husovi tak idealistický?

Nikoli. Prozkoumáme-li totiž jinou repliku, zhruba o deset let mladší, adresovanou nyní pražskému proudu husitské reformace, zjistíme rázem naprosto odlišný tón vyjadřování. I v *Replíce proti Rokycanovi* sice nalezneme kladné odkazy na Jana Husa,¹¹⁸ ale co může být překvapující, v jedné části spisu o něm hovoří velmi nevybíravě. Po tomto zjištění nás ale už asi méně překvapí téma, ve kterém se Petr Chelčický s Janem Husem rozcházel.¹¹⁹ Opět, stejně jako u Tomáše ze Štítného a

¹¹⁵ „(...) když koho pokúšeti budú d'ábové, přemůž-li jich pokušenie, tehdy prospějí jemu d'ábové, že bude skrze ně zkušeu u Vieře a bude dokázán, že jest dokonalý u vieře. (...) Jako věrnému Husovi a Jeronymovi král uherský, vydav je na smrt, i byl jim veliká příčina, aby skrze ruce jeho došli slávy nebeské.“ (CHELČICKÝ, P.: *Siet viery*, s. 146). „Co jest Hus viery měl v sobě, by byl neměl zvláštní síly od Boha, bylo by umění všech kolejí, co jich jest v cirkvi římské, udusilo v něm vieru, nebo sú se do Konstancí sletěly ty všecy koleje proti němu. Ale milý Buoh dal jemu umění svatých, aby těch všech krkavcuov duch Antikristuo neměl toli umění, aby v něm uhasilo vieru.“ (Tamtéž, s. 260).

¹¹⁶ „Ale viece rozmlúval sem o ně s věrnými Čechy, ješto milují Boha i tu pravdu z srdce, kterou jest popsal Wyklef v těch dvojích knihách o tělu Kristovu. Kteřížto hľadie k jeho řečem zvláštním i k úmyslu konečnému jeho v těch řečech, jako jest byl dobré a svaté paměti mistr Jan Hus a mistr Jakúbek, ješto sú nad jiné Čechy rozuměli jim.“ (CHELČICKÝ, P.: *Olomoucký sborník*, s. 115).

¹¹⁷ „Takež v jeho v mnohých sloviech latinských móż býti, jakož všickni obecně pravie, ktož v jeho knihách čtú, že jest těžkú a krátkú řeč položil je (ač já malé nebo lehké svědecstvie mohu o latině vydati, ale však některé mám vykládanie mistrovo Husovo i jiných (...)).“ (Tamtéž, s. 121).

¹¹⁸ Viz poznámky č. 113 a 114.

¹¹⁹ „Ale však to o nich řku, že sú také pili z vína kurvy veliké, jímž jest zapojila všecy národy i lidi, a v tráveninách jejich blúdili sú všickni národové. A to beru z těch úrazuov, které sú ostavili po sobě v písmiech svých k stržení od přikázání božích, zvláště mistr Hus o vraždách, o přísahách, o obraziech i o jiných zslabeninách, jichžto ti lidé nepili sú z duchu Ježíšova, ale od vína kurvy veliké, jenž jest máté smilstvie a ohavností zemských, jenž jest postavila svět ve krvi a opila se jest krví svatých a mučedlníkov“

Johna Wyclifa, šlo o problematiku násilí a války. Pražští mistři nepodporovali válečné aktivity, nicméně obecně přijali konsenzus na tolerování zabití člověka v sebeobraně nebo obranně vedené válce. Chelčický jakékoli podobné ústupky nebyl schopen tolerovat, vždy pak jednoduše argumentoval Božím přikázáním „Nezabiješ!“ Pokud tedy zrovna polemizoval s Pražany a chtěl jejich názorový konsenzus zdiskreditovat, musel napadnout i jednu z největších autorit pražské strany, navíc také pražského mistra, Jana Husa. Situaci Petru Chelčickému ulehčoval fakt, že mistr Jan Hus skutečně nebyl radikálním odpůrcem násilí, alespoň ne v takové šíři jako Petr Chelčický. Nutno však dodat, že se jedná o jedinou pasáž z díla jihočeského myslitele podobně negativisticky vykreslující mistra Jana Husa. Důvod se pak zdá jasný, adresát spisu hrál vždy velkou roli ve stylu a obsahu Chelčického spisů. Navíc Husa nakonec i částečně ospravedlňuje, kdyby anděl znovu přišel na zem kázat Boží zákon, ze všech jediný právě on by se vyvaroval dalšího svého omylu.¹²⁰

4.3 Shody a odlišnosti

Jak píše Jaroslav Boubín, zásadní shodou mezi Janem Husem, který jej převzal od Johna Wyclifa, a Petrem Chelčickým je stejné pojetí církve jako neinstitutonální obce lidí předurčených ke spasení a věčnému životu.¹²¹ Pravá církev má mí jen jedinou hlavu a tou má být Ježíš Kristus. Společně tak útočí hlavně proti pozici papeže, jenž si uzurpuje právě Kristovo místo. Naopak velkým rozdílem Wyclifa a Husa z jedné a Chelčického z druhé strany je postavení světské moci ve společnosti. Hus, jako předtím už Wyclif, instituci státu s jeho zákony považoval ze velmi cennou, kdežto Petr Chelčický stát zprvu zavrhoval zcela, později pak svá tvrzení mírnil, pořád však

*Ježíšových. Protož co sú ti mistrové ostavili úrazuov na pohoršenie mnohých, tohoť za pravé nemohu mieti; nebo těmi písmi tak sú pohoršeni někteří, že těch kněh nenávidie jako pohanských (...) Ale takového jedu nepili by tito mistři, kdyby jim jeho podala ta kurva z své ruky. Ale má ona šenky těch nápojův, apoštoly své a doktory, ješto skrze ně propojí vsecky tráveniny své; protož všeho z plných podává. Odkud pie Hus? Z plného řka: „Pójčuji toho, že cierkev svatá má dva meče (...) Protož sem řekl o mistru Husovi, že tak zpět vykládaje přikázanie božie a pójčuje kniežatóm a rytieřóm bojův tomu přikázání „nezabieš“, ustaví vsechen lid ve krvi (...) Viz, žeť Hus i jiní všichni z plných krev lidskú pijí a velebie strženie od pravdy prvotnie cierkve svatě!“ (CHELČICKÝ, P.: *Pařížský sborník*, s. 82-84).*

¹²⁰ „A mnozí sú se potvrdili v vraždách, že se zdá, by anjel je jinak učil, nevěřili by mimo mistra Husi.“ (Tamtéž, s. 82).

¹²¹ BOUBÍN, J.: *Myslitel a reformátor*, s. 90.

světské zákony považoval pouze za menší zlo v chaotickém světě. Kdyby se totiž všichni lidé řídili jediným platným Božím zákonem, států a pozemských zákonů by nebylo zapotřebí.¹²² Wyclif a Hus tedy zavrhuje hierarchii v církvi, nikoli však ve společnosti, čímž se od nich Chelčický liší.

Dalšími odlišnostmi pak, které se zde nabízí zmínit, jsou jazyk a styl psaní. Z výše psaného textu je již jasné, že Chelčický nestudoval univerzitu, i proto zřejmě nedosahoval znalosti latiny úrovně, na které by byl schopný psát latinská teologická díla, což samozřejmě pro mistra pražského vysokého učení Jana Husa neplatí. I přesto Jan Hus ale jako vůbec první, spolu s Jakoubkem ze Stříbra, začal psát učenecká díla v češtině, nikoli v latině, třebaže latinských textů napsal mnohem více. Pokud tedy užitý jazyk Husa s Chelčickým částečně spojuje, pro styl psaní to už rozhodně neplatí. Petr Chelčický má svým břitkým jazykem skutečně daleko ke klasicky univerzitní uměřenosti stylu Jana Husa.¹²³

Výstižně vymezil poměr mezi Chelčickým a Husem s Wyclifem Karel Hoch: „*Poslední principy světového názoru má Chelčický společny s oběma svými vzory. Ale jakmile dotkne se skutečnosti, jakmile vysloví mravní požadavky, uvidíme, jak často se s oběma rozchází. Liší se od nich všude tam, kde tito mužové činného života poznali nutnost počítati s poměry a učinili svoje ideály přístupnými, uloživše pouze kněžím, aby byli důslednými křesťany (...)* Petr Chelčický je tedy novým prostředím, ve kterém lámou se ideje wyclifské, Táborů obměňované: mnohé z nich vyjdou z něho skutečně zlomeny ve dvě.“¹²⁴ Petra Chelčického bychom mohli skutečně označit za idealistu nebo spíše utopistu. Naproti tomu Johna Wyclifa s Janem Husem za více pragmatické filozofy. Chelčického radikálnost v názorech, kritika všech a všeho kolem sebe a neschopnost činit kompromisy zapříčinila jeho izolaci. Můžeme se jen domnívat, zda jeho ideový svět měl šanci šířeji se prosadit. Mnozí budou namítat, že později žil jeho odkaz v Jednotě bratrské, ale také ta se počátkem 16. století od jeho učení pro svou radikálnost odvrátila.

¹²² HOCH, K.: *Husité a válka*. ČM, 8, 1907, č. 6, s. 440.

¹²³ BOUBÍN, J.: *Myslitel a reformátor*, s. 70.

¹²⁴ HOCH, K.: *Husité a válka*. ČM, 8, 1907, č. 5, s. 389-390.

5. Jakoubek ze Stříbra

5.1 Literatura

Osobnost Jakoubka ze Stříbra byla v povědomí historiků od druhé poloviny 19. století, ostatně jako jemu podobné postavy našich dějin. Zvláštní pak je ale skutečnost vzrůstající prestiže tohoto pražského mistra. Po dlouhou dobu českého dějepisceví byl považován pouze za jakéhosi pomocníka nebo bezpodmínečného následovatele mistra Jana Husa.¹²⁵ Postupným trendem, nutno podotknout zcela relevantním, se stala rehabilitace mistra Jakoubka ze Stříbra jako zcela svébytného, na nikom příliš závislého a v mnoha ohledech radikálnějšího kazatele, než byl sám mistr Jan Hus. I přes všeobecné vnímání Jakoubka jako pouhého pomocníka Jana Husa ale o něm můžeme mluvit opět jako o velice frekventovaném tématu české historiografie. S dalším studiem trvajícím do dnešní doby pak lze mluvit o stále narůstajícím počtu historiků zabývajících se touto postavou české reformace.

Co se týče základních historiografických prací věnujících se životopisu osoby Jakoubka ze Stříbra, můžeme najít ne úplný, ale dostačující základní přehled ve studii Blanky Zilynské.¹²⁶ Pro mne byly stěžejní práce již zmíněného Jana Sedláka, Františka Michálka Bartoše¹²⁷ a Františka Šmahela.¹²⁸ Podstatně početnější je ovšem literatura zabývající se teologií mistra Jakoubka ze Stříbra a jeho oblastmi zájmu. Na tomto místě musím jmenovat alespoň Paula De Vooghta,¹²⁹ Jindřicha Marka¹³⁰ a především pak Pavla Soukupa,¹³¹ jejichž díla mne v daném tématu nejvíce obohatila. Nesmím

¹²⁵ Tomu odpovídají také názvy některých prací, např. SEDLÁK, J.: *Husův pomocník v evangeliu I-IV*. (Dále jen *Husův pomocník*). In: *Studie a texty k náboženským dějinám českým I-III*. Olomouc 1914-1919; BARTOŠ, František Michálek: *M. Jakoubek ze Stříbra, spolubojovník a nástupce Husův*. Příbram 1936.

¹²⁶ ZILYNSKÁ, Blanka: *Jakoubek ze Stříbra a dobová církevní správa*. (Dále jen *Jakoubek ze Stříbra*). In: *Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení*. Praha 2006, s. 10-11.

¹²⁷ BARTOŠ, František Michálek: *M. Jakoubek ze Stříbra, Husův spolubojovník a obnovitel kalicha*. Praha 1939.

¹²⁸ ŠMAHEL, František: *Husitská revoluce*. 2. díl. Praha 1996, s. 80-93.

¹²⁹ DE VOOGHT, Paul: *Jacobellus de Stříbro (+ 1429), premier théologien du hussitisme*. Louvain 1972.

¹³⁰ MAREK, Jindřich: *Jakoubek ze Stříbra a počátky utrakvistického kazatelství v českých zemích*. Praha 2011.

¹³¹ SOUKUP, PAVEL: *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha 2011.

opomenout ještě zdůraznit již zmíněný sborník *Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení*, který mi byl taktéž neocenitelnou pomůckou. To, že je téma mistra Jakoubka stále živé, dokládá neustálé vydávání nových edic jeho díla,¹³² stejně jako dílčí zmínky jeho jména a učení i v nejnovějších studiích.¹³³

Poslední práce, jež musím jmenovat, posuzují vztahy mezi Petrem Chelčickým a Jakoubkem ze Stříbra respektive jinými pražskými mistry, o kterých se pokusím níže pojednat. Jedná se především o části knih Rudolfa Urbánka,¹³⁴ Murray L. Wagnera¹³⁵ a Jaroslava Boubína.¹³⁶

5.2 Spojitost

Spojitost mezi Jakoubkem ze Stříbra a Petrem Chelčickým bude podobná jako ta mezi Janem Husem a Petrem Chelčickým. Jihočeský myslitel nepochybně znal jméno Jakoubka ze Stříbra, stejně jako znal i jeho názory a učení, protože jak sám píše v *Replíce proti Mikuláši Biskupcovi*, byli spolu v písemném kontaktu.¹³⁷ Ba co víc, Chelčický ve svých spisech několikrát zmiňuje osobní setkání s mistrem Jakoubkem.¹³⁸ Bylo by jistě zvláštní a nepravděpodobné, aby znalec soudobých poměrů, jakým bezpochyby Petr Chelčický byl, neznal člověka, který se pyšnil vůdčím postavením v církevních záležitostech dvacátých let 15. století. A minimálně v postoji pražských mistrů, ne-li celého „pražského proudu“, měl v otázkách teologických hlavní slovo. Navíc musíme vzít v potaz fakt, že Petr Chelčický pobýval nějaký čas, nejpravděpodobněji od vypuknutí nepokojů v létě roku 1419 do bitvy na Vítkově, v Praze. Předpokládalo se, že se Petr Chelčický dostal do Prahy s vlnou venkovského

¹³² *Dvě staročeská utrakvistická díla Jakoubka ze Stříbra*. Brno 2009.

¹³³ *Kalich jako symbol v prvním století utrakvismu*. Praha 2016.

¹³⁴ URBÁNEK, R.: *Věk poděbradský III*, s. 889-905.

¹³⁵ WAGNER, Murray L.: *Petr Chelčický. A Radical Separatist in Hussite Bohemia*. (Dále jen *Petr Chelčický*). Scottsdale – Kitchener 1983, s. 77-82.

¹³⁶ BOUBÍN, J.: *Petr Chelčický a mistři*, s. 241-255.

¹³⁷ „Jakož mi jest poslal o tom rozum mistr Jakúbek (...).“ (CHELČICKÝ, P.: *Olomoucký sborník*, s. 118).

¹³⁸ BOUBÍN, J.: *Chelčický a mistři*, s. 242-243. Autor v poznámce č. 4 odkazuje na citovaná místa ve spisech Petra Chelčického.

obyvatelstva utíkajícího od své vrchnosti na pomoc v boji pražským spolubojovníkům. Jenomže to bylo v situaci, kdy se velký počet historiků domníval, že Chelčický nebyl nižším šlechticem, nýbrž poddaným sedlákem. Nicméně není nutno zavrhnout tuto teorii, protože i početná skupina šlechticů, nejen z jihočeské oblasti, se v této době objevovala v Praze k podpoře revolučního pnutí. Ať už tedy byly ideály Petra Chelčického jakékoliv, v tehdejší Praze se tehdy rozhodovalo o dalším osudu hnutí. Dá se připustit, že člověk, který později věnoval celý život snaze změnit poměry společnosti, byl právě na takovém místě přítomen, třebaže konkrétní prameny dokládající dobu a explicitně jmenovanou Prahu chybí.

Petr Chelčický odkazuje na setkání s mistrem Jakoubkem explicitně ve dvou svých dílech. Nepřekvapí nás, že se jedná o spisy adresované konkrétním osobám, kde se nachází drtivá většina podobných odkazů autora ke svému reálnému životu. Jedná se o *Repliku proti Mikuláši Biskupcovi*¹³⁹ a *Repliku proti Janu Rokycanovi*.¹⁴⁰ Jaroslav Boubín pak identifikoval ještě třetí pasáž, v níž se Chelčický odkazuje na rozmluvu s jedním pražským mistrem. Srovnáním pasáže ze *Sítě víry*¹⁴¹ a již popsané pasáže z *Repliky proti Janu Rokycanovi* tohoto mistra ztotožnil právě s Jakoubkem ze Stříbra.¹⁴² Problém nastává v situaci, kdy bychom chtěli tato setkání určit časově. Obecně se ale předpokládá, že jedno setkání proběhlo někdy na konci roku 1420 nedlouho po bitvě na Vyšehradě. Murray L. Wagner přidává ve své práci tezi ještě o jedné dřívější schůzce z jara téhož roku.¹⁴³ Ať už se ale jednalo o ojedinělé nebo o častější schůzky, jak se můžeme dočíst u jiných autorů, důležité pro mou další práci je to, že Petr Chelčický bezesporu znal názorové postoje Jakoubka ze Stříbra. Také, jak už ale bylo Chelčického zvykem, stavěl se svým učením do opozice. Ne ale

¹³⁹ „Ale viace rozmlúval sem o ně s věrnými Čechy, ješto milují Boha i tu pravdu z srdce, kterou jest popsal Wyklef v těch dvojiách knihách o tělu Kristovu. Kteřížto hledie k jeho řečem zvláštním i k úmyslu konečnému jeho v těch řečech, jako jest byl dobré a svaté paměti mistr Jan Hus a mistr Jakúbek, ješto sú nad jiné Čechy rozoměli jim.“ (CHELČICKÝ, P.: *Olomoucký sborník*, s. 115).

¹⁴⁰ „Takěž tvój mistr Jakub, když mě jest kaceřoval pro moc v svém pokoji v Betlémě (...).“ (CHELČICKÝ, P.: *Pařížský sborník*, s. 85).

¹⁴¹ „V těch sloviech jakožto hlavnie založenie mají ciesařští kněží té moci světské u viere křesťanské (...) A to chtie mistrové, aby tak držáno bylo za vieru ode všech křesťanuov. Jakož mně tj. řekl jeden mistr pražského učenie, že tak mám držeti; pakli bych tomu nevěřil, že sem kacieř.“ (CHELČICKÝ, P.: *Siet viery*, s. 144).

¹⁴² BOUBÍN, J.: *Chelčický a mistři*, s. 247.

¹⁴³ WAGNER, M. L.: *Petr Chelčický*, s. 77.

do opozice tiše přihlížející úspěchům „pražského proudu“, naopak pro jihočeského myslitele typicky ostré a satirické.

5.3 Otázka moci, násilí a svátosti oltářní

Třetí část této kapitoly budu věnovat otázkám, které nejvíce rozdělovaly výše zmíněné dva autory. Ačkoli má moje diplomová práce v názvu inspirace učení Petra Chelčického, u Jakoubka ze Stříbra tomu tak nebylo. Nejenže Chelčický nesouhlasí s některými názorovými body zastávaných Jakoubkem ze Stříbra, ale navíc v již popsaných odkazech ve svých spisech kritizuje osobnost a chování pražského mistra. Možná je to dáno tím, že nikdy nestudoval na univerzitě a byl laikem, což se odráželo ve stylu psaní oproštěného od tradičních učeneckých polemik. Chelčický se nikdy nebál osobních sarkastických poznámek a ostrého jazyka. Nicméně ač s mistrem Jakoubkem nesouhlasil, osobně se s ním minimálně jednou setkal a diskutovali spolu o otázkách víry. I taková setkání jistě utvářela myšlenkové postoje, o kterých musel chtít nechtě po nařčeních z kacířství dále přemýšlet a hledat nové argumentace k obhajobě svého učení i sebe sama.

Jaroslav Boubín předkládá tezi o hluboké animozitě Petra Chelčického vůči mistru Jakoubkovi.¹⁴⁴ V předcházejícím úryvku z *Repliky proti Mikuláši Biskupcovi* ale nacházíme v souvislosti s Jakoubkem ze Stříbra označení „*věrný Čech milující Boha*“,¹⁴⁵ můžeme se tedy bavit o animozitě? Nepochybně ano. V této situaci mě napadají minimálně tři skutečnosti, jež musíme vzít v potaz. Za první širší kontext témat, o kterém v souvislosti s Jakoubkem ze Stříbra Chelčický píše. Za druhé dobu vzniku jednotlivých spisů. No a konečně za třetí musíme brát ohled na osobu adresáta. Zatímco *Replika proti Mikuláši Biskupcovi* pochází zřejmě z poloviny dvacátých let 15. století, kde se o Jakoubkovi ze Stříbra mluví ještě pochvalně, v polemice s Janem Rokycanou vzniklé o necelých deset let později už je Jakoubek ze Stříbra terčem kritiky. Kde nastal zlom vzájemného vztahu? Podívejme se na nastalou situaci blíže.

¹⁴⁴ BOUBÍN, J.: *Chelčický a mistři*, s. 247.

¹⁴⁵ CHELČICKÝ, P.: *Olomoucký sborník*, s. 115.

Mikuláši Biskupcovi z Pelhřimova píše Petr Chelčický i proto, aby se ohradil vůči táborskému chápání eucharistie. Ti ji alespoň podle autora repliky chápali jen jako symbolickou. Chleba a víno se reálně nepřepodstatňuje v tělo a krev Ježíše Krista.¹⁴⁶ Ve své argumentaci pak právě odkazuje na učení Wyclifa a rozmluvy s mistry Janem Husem a Jakoubkem ze Stříbra.¹⁴⁷ Připomeňme si, že vedoucí muž pražských mistrů ve dvacátých letech 15. století umírá v srpnu roku 1429¹⁴⁸ nebo krátce po 30. prosinci téhož roku.¹⁴⁹ Zatímco v době psaní Mikuláši Biskupcovi byl mistr Jakoubek ještě naživu, u spisu věnovaném Janu Rokycanovi už byl několik let po smrti. Mohl ale tento fakt otírání se o člověka, který se již nemůže bránit, hrát ve způsobu vyjadřování Petra Chelčického nějakou roli? Troufám si tvrdit, že ne. Příčinu vidím v jiné skutečnosti. Ta souvisí s charakteristickým způsobem tvorby a myšlení jihočeského myslitele. Pro díla Petra Chelčického je typický boj proti všem. Nebál se kritizovat i nejvyšší, dříve nedotknutelné autority. Na druhou stranu mu ale nedělalo žádný problém čerpat myšlenky z dříve jím kritizovaných autorů. Tento přístup se nám může jevit pokrytecký a do jisté míry pokryteckým také byl. Jinak by přece nemohl jednou argumentovat Jakoubkovým stanoviskem a následně ve spisu Janu Rokycanovi Jakoubka hanit za nestálost v názorech,¹⁵⁰ třebaže se v prvním případě jednalo o problematiku svátosti oltářní a v druhém o existenci očiště.

Samozřejmě nevíme, zda se Petr Chelčický s Jakoubkem ze Stříbra nesetkal ještě v druhé polovině dvacátých let, kdy by případně mohlo nastat ochlazení vzájemných vztahů. Minimálně písemné vztahy nepochybně udržovat mohli. Musím zde přednést ještě jeden možný Chelčického pohnutek v reakci na tvrzení J. Boubína

¹⁴⁶ „Opět ten rozom, jakož pokládáte, že ty svátosti púhých znamení chleba a vína ustavil jest na památku svého umučenie již jako nepřítomného, aby tiem se zbuzovali k náboženství a k jiným věcem takovým – nenie podobné, aby ta paměť púhým chlebem a vínem, tak jakož vy mluvíte, mohla jítí. (...)“ (CHELČICKÝ, P.: *Olomoucký sborník*, s. 113-114).

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 115.

¹⁴⁸ ZILYNSKÁ, B.: *Jakoubek ze Stříbra*, s. 46.

¹⁴⁹ HLAVÁČEK, Ivan: *Protokol sympozia o Husovu pomocníku v evangeliu*. Česká literatura, 54, 2006, č. 6, s. 112.

¹⁵⁰ „Opět že si slyšal, an mluví mistr Jakub, že by pak to sněm uložil, že očiště nenie, že by jim svoliti nechtěl. A já sem v knížky to vepsal, že na kázání k otázání odpověděl jest, že křesťan z viery nenie zavázán držeti o očištcí jako o jiném článku viery. A opět když jest byl v Miličíně, byl jest otázán od té čeledi, kteráž tu sebraná byla, o očištcí. I řekl jest, že duše po vyjítí z těla nižádnych múk čitedlných nemá, ale že poznání sebe a svých poškrvn mievá takový veliký stud, že jim bude tu očištěna. Protož to jest třetí řeč a dělí se jedna od druhé, a to nenie zpráva viery, ani ustavičnost muže apoštolského.“ (CHELČICKÝ, P.: *Pařížský sborník*, s. 80).

o jeho zaujatosti vůči mistru Jakoubkovi.¹⁵¹ Ve výčtu motivů musí být zahrnuta také osoba adresáta dvou zmíněných replik. Je logické, aby v případě, kdy polemizují s předním představitelem tábořské strany, tedy s Mikulášem z Pelhřimova, se budu zaštiťovat nepochybnými autoritami pražských mistrů Jana Husa a Jakoubka ze Stříbra. Naopak v polemice, kterou vedu proti Jakoubkovu žáku a nástupci ve vedoucím postavení pražských mistrů Janu Rokycanovi, jenž zastává stejné názory jako jeho učitel, budu chtít tuto autoritu zdiskreditovat.

Ať už důvody byly jakékoli, faktem je opravdu nelichotivé vyjadřování na Jakoubkovu adresu v *Replice proti Janu Rokycanovi*. Vedle již zmíněné proměnlivosti v názorech některých problematických věroučných otázkách, kritizuje Chelčický také neochotu nebo neschopnost v rozlišování podstatných a marginálních bodů. Zatímco Jakoubek kárá lidi za porušování pátečních půstů, vůbec mu nevádí a přehlíží fyzické násilí a zabíjení.¹⁵² Právě tento bod Petr Chelčický považuje za jeden z nejpodstatnějších ze svého učení, díky kterému se nakonec rozešel se všemi stranami husitského hnutí. Začátek tohoto vzájemného sporu se zřejmě datuje již do roku 1420. V reakci na události zažité v Praze tohoto roku sepisuje Chelčický první vlastní spis *O boji duchovním*. Jedná se o manifest zavrhuje fyzické násilí kterékoli formy vedené pro jakkoli ušlechtilý záměr. Kritizuje zde jak světskou moc vedoucí tyto boje, tak církevní moc pro jejich ospravedlňování. Pražští mistři na jedné z husitských synod přijali stanovisko práva vést obrannou válku proti agresorům. Což bylo ve své době sice obecně bráno za mírnou variantu, ale pro pacifisticky založeného Petra Chelčického to bylo stejně nepřijatelné, jako jiný druh vraždění lidí. Neméně se mu asi líbilo povýšení čtyř mistrů nad jiné, mezi nimiž byl i Jakoubek ze Stříbra. Ti podle Vavřince z Březové dostali plnou moc nad jinými, mohli trestat nespravedlivé a nechat mučít vzpurné osoby.¹⁵³ Vzhledem k později napsané *Síti víry*, kde nejhlasitěji volá po

¹⁵¹ „Petrovy útoky proti Jakoubkovi jsou natolik ostré, že v jejich pozadí můžeme tušit hlubokou animozitu autora vůči jejich adresátovi. Pomineme-li Jana Rokycanu, s nímž vedl Chelčický písemnou polemiku, je Jakoubkovo postavení v Petrově díle opravdu dosti mimořádné; o žádném jiném pražském mistru negativně líčeném se zde nemluví ani zdaleka tak často.“ (BOUBÍN, J.: *Chelčický a mistři*, s. 247).

¹⁵² „Kterak by se byl osupil tvůj mistr Jakub na toho, kdo by v pátek snědl jelito svině; a teď nemůž z vylití krve člověčí svědomie činiti! Kto jest jemu svědomie odjal? Staří světi, plní Ducha svatého!“ (CHELČICKÝ, P.: *Pařížský sborník*, s. 85).

¹⁵³ „(...) aby všecka všetečnost kněžstva v tomto království skrocena byla, za hodné se nám zdá, abychom čtyry muže hodné uměním i životem skušené za hlavní a za povýšené a svrchované kněžstva ředitele a správce v duchovních věcech s povolením ctihodného v Krystu a otce pana Conrada, arcibiskupa pražského, vyvolili, totiž Mistra Jakúbka, Mistra Příbrama, Mistra Prokopa z Plzně, Jana, kazatele

zavržení světské moci duchovních, můžeme konstatovat, že i tyto skutečnosti mohly pošramotit vnímání mistra Jakoubka v očích autora *Sítě víry*.

5.4 Shody a odlišnosti

Zatímco Petr Chelčický pocházel z jižních Čech, Jakoubek ze Stříbra se narodil pravděpodobně v obci Vítkov (dnes Víchov)¹⁵⁴ na Tachovsku v roce 1371,¹⁵⁵ tedy zhruba o deset let dříve než Petr Chelčický.¹⁵⁶ Doba, v níž dospívali, byla tak stejná. Jiné však byly sociální poměry, v níž museli oba myslitelé vyrůstat. Jak už jsem zde několikrát podotkl, Chelčický se pravděpodobně narodil do zemanské, tedy vrchnostenské rodiny. O rodinném zázemí Jakoubka ze Stříbra máme stejný nedostatek vypovídajících důkazů, jako je tomu u Chelčického, ale všeobecně platí shoda na jeho zařazení k poddanské rodině skromných poměrů.¹⁵⁷ Proto se můžeme domnívat, že Chelčického rodina si mohla dovolit Petra vzdělávat, Jakoubek mohl získat vzdělání jen skrze církevní dráhu, která umožňovala přístup ke vzdělání a kariéře.

Nejlépe asi vystihuje mnohé odlišnosti a velmi konkurenční vztah mezi Jakoubkem ze Stříbra a Petrem Chelčickým tato citace: „*Jestliže se v tomto příspěvku zkusíme podívat na Jakoubka ze Stříbra a obecně pražské mistry očima Petra Chelčického, naskytne se nám pohled z podstatně odlišného, svým způsobem až konkurenčního prostředí. Jedná se o pohled sebevědomého laika, který nepatřil k univerzitním vzdělavcům, ba na univerzitě nejspíš nikdy nestudoval, a který se s nimi přesto odvážil pustit do razantní polemiky na jejich nejvlastnějším poli. Jedná se o*

*z Nového města Pražského, jichžto řízení a působení ve všech slušných věcech poctivých poslušni a poddáni upřímně býti slibujeme a zavazujeme se, dávajíce a půjčujíce jim plnou moc nad námi, aby všechny nespravedlivé trestali a zpurné i trápili, spravovali, na fary uvodili, změňovali, ztavovali a kterakoli jináč činili podle toho, jakž by rád žádal a spravedlivost.“ (Z BŘEZOVÉ, Vavřinec: *Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic*. Praha 1979, s. 501).*

¹⁵⁴ Tuto obec jako rodiště Jakoubka ze Stříbra identifikoval BARTOŠ, František Michálek: *Rodiště Jakoubka ze Stříbra*. JSH, 9, 1936, s. 34-35.

¹⁵⁵ ZE STRÍBRA, Jakoubek: *Dvě staročeská utrakvistická díla Jakoubka ze Stříbra*. Brno 2009, s. 5.

¹⁵⁶ BOUBÍN, J.: *Myslitel a reformátor*, s. 15.

¹⁵⁷ ZILYNSKÁ, B.: *Jakoubek ze Stříbra*, s. 13.

pohled člověka, který položil důraz na individuální cestu člověka k Bohu a který se v raně husitských Čechách vydal svou vlastní cestou za hledáním a plněním božího zákona.“¹⁵⁸

¹⁵⁸ BOUBÍN, J.: *Chelčický a mistři*, s. 241.

6. Pražští

6.1 Literatura

Již v předchozích kapitolách jsem pojednal o mužích působících na pražské univerzitě. Právě vztahům Petra Chelčického s mistry pražského vysokého učení a jejich názorovým shodám a odlišnostem se na tomto místě budu věnovat. Vynechám zde Tomáše ze Štítného, jenž studoval na pražské univerzitě, ale nikdy na mistrovský titul nedosáhl, a mistry Jana Husa a Jakoubka ze Stříbra, jimž jsem dal prostor v samostatných kapitolách. Do následujícího seznamu budou zahrnuti všichni ostatní, kteří se mohli pyšnit mistrovským titulem, a na fragmentované české „politické“ scéně patřili k umírněnému pražskému proudu. Problém nastává v okamžiku, kdy si uvědomíme, že i sama pražská strana byla roztržena a v žádném případě nebyla názorově jednotná. Nejvíce prostoru v této kapitole dostanou mistři Jan z Příbrami a Jan Rokycana, i když i Jan Příbram byl nucen opustit Prahu mezi léty 1427-1429 a dá se tak předpokládat dočasná ztráta vlivu na postojích Prahy jako celku. Stejně tak mistr Jan Rokycana musel několik let žít mimo centrum pražského dění.

Základním východiskem pro studium daného tématu je *Replika proti Rokycanovi*, stejně jako později u Táboritů *Replika proti Mikuláši Biskupcovi*. Právě v polemice proti od třicátých let vůdčí osobnosti pražské strany se dozvídáme nejvíce konkrétních informací. Co se týče historiografie, za zmínku stojí již jmenované *Děje university pražské* Václava Vladivoje Tomka zabývající se pražskými mistry v průběhu české reformace.¹⁵⁹

Podrobnou studii *Chelčický a Rokycana* napsal ve dvacátých letech 20. století František Michálek Bartoš,¹⁶⁰ kde se autor článku, jak už název napovídá, snaží vyložit poměr mezi jihočeským myslitelem a pražským mistrem. Stejný autor pak v jedné ze svých monografií rozebral literární činnost Jana Rokycany a dalších pražských mistrů.¹⁶¹ Osobou a učením mistra Jana Rokycany se zabývají také jiné práce, větší

¹⁵⁹ TOMEK, V. V.: *Děje university pražské I*, s. 242-290.

¹⁶⁰ BARTOŠ, František Michálek: *Chelčický a Rokycana*. LF, 48, 1921, s. 30-40, 118-135.

¹⁶¹ TÝŽ, *Literární činnost M. Jana Rokycany, M. Jana Příbrama a M. Petra Payna*. Praha 1928.

spojitost s Petrem Chelčickým v nich ale již chybí.¹⁶² Užitečným materiálem jsou pak i všeobecněji pojaté studie, kde se Janem Rokycanou nebo jinými pražskými mistry zabývají pouze z části.¹⁶³

6.2 Replika proti Janu Rokycanovi

Replika proti Rokycanovi se dochovala do dneška v pouhém jednom exempláři a to v tzv. Pařížském rukopisu.¹⁶⁴ Datace spisu variovala od roku 1440,¹⁶⁵ 1450,¹⁶⁶ až se ustálila nejprve na polovině třicátých let¹⁶⁷ a nakonec zvítězila teorie vzniku mezi léty 1433-1434, pravděpodobně ale až někdy krátce po bitvě u Lipan.¹⁶⁸ Jak však podotýká Jaroslav Boubín, teorie, nyní všeobecně přijímána, nestojí na neochvějných základech.¹⁶⁹

Replika by měla být odpovědí Petra Chelčického na psaní zaslané Janem Rokycanou, které se ale nedochovalo. Navíc se nejedná ani o první písemný kontakt

¹⁶² Např. HEYMANN, Frederick G.: *John Rokycana – Church Reformer between Hus and Luther*. Church History, 28, 1959, č. 3, s. 240-280; ŠIMEK, František: *Učení M. Jana Rokycany*. Praha 1938.

¹⁶³ Např. KROFTA, Kamil – KLIK, Josef: *Listy z náboženských dějin českých: [k šedesátým narozeninám autorovým ... 17. července 1936]*. (Dále jen *Listy*). Praha 1936, s. 222-239; KAŇÁK, Miloslav: *Významné postavy husitského revolučního hnutí*. Praha 1960, s. 158-164, 179-190.

¹⁶⁴ Dílo Petra Chelčického se nám dochovalo v pěti rukopisných konvolutech. Jaroslav Boubín ve svých pracích užívá pojmu sborník, poněvadž se jedná vždy o soubor několika děl často i více autorů. Jedná se o tzv. sborník Pařížský (Paříž, Bibliothèque nationale, Fond slave 29), Kapitulní (Praha, Archiv Pražského hradu, Knihovna Metropolitní kapituly sv. Víta, Václava a Vojtěcha, rukopis D 82), Olomoucký (Olomouc, Vědecká knihovna, rukopis M I 164), Muzejní (zvaný též Norimberský, Praha, Knihovna Národního muzea, rukopis XVII E V) a Arcibiskupský (Praha, Knihovna Pražského arcibiskupství, rukopis C 32, který se ovšem někdy ve 20. století ztratil a dosud se neví, kde by mohl být). (CHELČICKÝ, P: *Pařížský sborník*, s. 10).

¹⁶⁵ JIREČEK, J.: *Rukověť I*, s. 288.

¹⁶⁶ Například VLČEK, J.: *Dějiny české literatury I*, s. 188.

¹⁶⁷ Do poloviny třicátých let datuje *Repliku proti Rokycanovi* JASTREBOV, Nikolaj V.: *Etjudy o Petre Chelčickom i jeho vremeni (Iz istorii gusitskoj mysli)*. 1. díl. (Dále jen *Etjudy I*). Sankt-Petěrburg 1908, s. 120; mezi léta 1434-1436 BARTOŠ, F. M.: *K datování Chelčického „Síti víry“ a traktátu „O šelmě a obrazu jejím“*. ČČH, 20, 1914, s. 77-80.

¹⁶⁸ S datací mezi léta 1433-1434 přišel URBÁNEK, R.: *Věk poděbradský III*, s. 939; následně ji přijali i jiní autoři prací o Petru Chelčickém, např. BOUBÍN, J.: *Myslitel a reformátor*, s. 103. Alois Míka pak konkretizuje datum do druhé poloviny roku 1433 viz MÍKA, A.: *Petr Chelčický*, s. 88-89.

¹⁶⁹ BOUBÍN, J.: *Pařížský sborník*, s. 18.

ze strany Chelčického, jak sám autor zmiňuje v prvních dvou odstavcích práce.¹⁷⁰ Jaroslav Boubín rozdělil spis do osmi pasáží podle Chelčického obhajoby na jednotlivé výtky ze strany Rokycany.¹⁷¹ Díky tomu se nám lépe orientuje ve spisu plném názorových střetů. Při bližší analýze díla se nabízí názor, že jihočeský myslitel měl ve skutečnosti daleko blíže svým učením k pražskému táboru než k Táboru jihočeskému, třebaže pocitově to sám autor nevnímá a tíhne spíš k Táboritům, jež často nazývá svými bratry.

I když také k mistru Janu Rokycanovi, jemuž adresuje psaní, hovoří, zdálo by se s respektem jako o silném muži ve velkých věcech, myslím si, že se dost možná jedná o zesměšňování soupeře.¹⁷² Tím, že sám sebe Petr Chelčický označuje sedlákem, se jedná zřejmě o zastřenou kritiku měšťanské a univerzitní povýšenosti. Dokládají to také hned další odstavce, kdy už zcela neskrytě přechází do ostrých ataků proti pražským mistrům a hovoří o nich jako o pěstitelích Antikrista v lidech.¹⁷³ V čem tkví největší rozpory s pražskými mistry, jak je vidí jihočeský myslitel?

V prvé řadě kritizuje vzdělaneckou povýšenost, kdy si duchovní myslí, že mohou přikazovat věřícím, co a jak dělat. Ti je pak bezpodmínečně musí poslouchat a konat bez známek odporu, i kdyby nevěřili ve správnost těchto příkazů.¹⁷⁴ Jako všude jinde i v tomto spise je největší Chelčického oporou a inspirací Písmo svaté. Také v tomto bodě se opírá o autoritu Bible, konkrétně o novozákonní pasáž,¹⁷⁵ kdy by se lidé neměli povyšovat nad jiné a nařizovat jim něco, co nenařizoval skrze svůj zákon sám Kristus. Dalším bodem, který následuje, je spor o správné a důkladné následování

¹⁷⁰ „Věz o těch věcech, kteréžť sem psal (...) Než pak o tom, žes mi to zase odepsal. (...) A že o těch věcech, kteréž si mi odepsal, měl bych mnoho o ně s tebou mluvit. Ale že sme daleko od sebe, to překážie, a ty také nejsi prázděn dlúho mých rozprávek nelibých slyšeti. Prosím tebe, dobrotivě a trpělivě snes nemúdrost mú v tom, coť poviem ještě na ty věci, kteréž si mi odepsal.“ (Tamtéž, s. 53).

¹⁷¹ Tamtéž, s. 19-21.

¹⁷² „Protož udeří-li sedlák z hlucha jako palicí, nepohybuješ se umění tvé, neboť chci tobě protivné věci črnidlem mazati na papier jako nedětinskému člověku, ale muži silnému v velikých věcech, věda, že mnoho máš, mnoho neseš a mnohé věci sebu zapečetíš konečně.“ (CHELČICKÝ, P.: *Pařížský sborník*, s. 53).

¹⁷³ „A jest divné a hrozné, že vy na to nepomyšlíte, komu takými duovody nakládáte, Krista-li v lidu vzděláváte, čili Antikristu dokonce mieníte pomoci svú prací a uměním.“ (Tamtéž, s. 53).

¹⁷⁴ „(...) nuž ty pak potvrzuješ těmi slovy, že prelátové neb pastýřové mají moc přikazovati vše, což chtějí, poddaným a poddaní mají vše zachovati a činiti, cožkoli jim řkú. A jest-li to pravé, tehdy Pán Ježíš svým přikázáním přivázal jest poddané k jich přikazování, aby bez odpory činili, což jim prelátové přikazují.“ (Tamtéž, s. 54).

¹⁷⁵ Římanům 15, 18-19.

učení Johna Wyclifa. Petru Chelčickému se nelíbí pravděpodobná Rokycanova výtku na to, že ačkoli ví o Chelčického sympatiích k myšlenkám anglického reformátora, vyjadřuje se proti nim. Jaroslav Boubín určil místo sporu ve Wyclifově díle *De potestate pape*.¹⁷⁶ Rozepře původně spočívala v nejednoznačnosti Wyclifova tvrzení o zachování instituce církve či kostela.¹⁷⁷ Nakonec však Chelčický skutečně odmítne obě možná vysvětlení, tedy zachování kostela jako stavby, uvnitř které by se měly vykonávat veškeré náboženské úkony stejně, jako odmítá zachování soudobé církve v institucionální podobě. Kostel i církev jsou podle něj plné neřestí a hanebností. Jihočeský filozof tak nakonec skutečně popírá jeden z Wyclifových názorů. Ovšem Petr Chelčický se nikdy nebál vlastního výkladu toho, co je a není správné, a i když, jak jsem již psal ve třetí kapitole, si Wyclifa velmi vážil, nebál se popřít tezi i v husitských Čechách takové autority, jakou byl anglický učenec. Na stejném místě hovoří Chelčický i o jiných doktorech. Pokud dle jeho uvážení jsou jejich tvrzení pravověrná, přijímá je, nepřímo pak poukazuje na fakt, že pokud podle něj pravověrná nejsou, nebojí se odmítnout i svaté autority.¹⁷⁸ Po tomto zjištění se nám jeví možnost najít veškeré možné osobnostní a myšlenkové inspirace Petra Chelčického za nemožné, protože se jedná o svébytného, kriticky přemýšlejícího člověka, neobávající se přijmout, ale také odmítnout názor kohokoliv, pokud ho neshledá ve shodě s biblickými texty. Naopak skrze dílo Wyclifovo prosazuje tezi, kterou rozvíjí o několik let později v *Síti víry*, o vlití jedu a zkažení prvotní církve přijetím nových lidských zákonů, namísto, aby se neustále dodržoval pouze jediný zákon, zákon Boží.¹⁷⁹

¹⁷⁶ CHELČICKÝ, P.: *Pařížský sborník*, s. 56.

¹⁷⁷ „*Ulterius conceditur quod observanda est laudabilis consuetudo ecclesie, licet non sit explicita sed implicita in scriptura, quia minus diffusa et onerosa foret lex Christi (...)*“ (WYCLIF, J.: *Tractatus de potestate pape*. London 1907, s. 294). Jelikož slovo *ecclesia* má dvojitý význam, kostel nebo církev, není jednoznačné, co Wyclif v tomto úryvku obhajuje.

¹⁷⁸ „*Věziž, že všechny doktory, svaté i nynějšíe, tak přijímám, jakož oni skrze své umění mohli sú mi ukázati cestu nebo rozum pravý v těch věcech, kteréž mi Bóh prikazuje v zákoně svém a v čem mě zavazuje k věření. Kdež oni v těch věcech rozum neb naučení pravé dávají nebo kterou pravdu skrytú v zákoně božiem mi věrně oznamují, to vděčně držím a za pravé povolují.*“ (CHELČICKÝ, P.: *Pařížský sborník*, s. 56).

¹⁷⁹ CHELČICKÝ, P.: *Pařížský sborník*, s. 58-59.

6.3 Shody a odlišnosti

Jedním z hlavních rozporů nejen mezi Chelčickým a Pražany, ale také Chelčickým a Tábor, byla otázka eucharistie. Jan Rokycana zastával učení o svátosti večeře Páně v pravé a celé přítomnosti Krista ve svátosti oltářní. Dochází tedy k předpodstatnění chleba a vína v Tělo a Krev Páně, podstata chleba a vína zcela mizí.¹⁸⁰ Pražané tedy zastávali, stejně jako římskokatolická církev, transsubstanciační princip svátosti oltářní, kdežto Petr Chelčický v průběhu let dochází ke ztotožnění s principem konsubstanciačním, tedy že v předpodstatněné hostii je reálně přítomen Ježíš Kristus, zároveň však zůstává také podstata chleba. Tím se liší taktéž od Táboritů, kteří zase věřili pouze v duchovní (symbolickou) přítomnost Krista v hostii a víně, zastávali tedy tzv. remanenci.

Podrobněji se problematikou eucharistie v díle Petra Chelčického zabývá Pavel Kolář. Ten tvrdí, že jeho zdrojem teologických znalostí o eucharistii byla domácí traktátová literatura, jí zprostředkovaná tradice a ústní výklady univerzitních mistrů.¹⁸¹ Je pravda, že v raném spise *O božím těle* z dvacátých let můžeme jím zastávaný princip označit jako transsubstanciační. V třicátých letech už ale v *Replíce proti Rokycanovi* jasně zastává konsubstanciaci. Nastal zde tedy určitý vývoj v názoru, kým byl ale definitivně ovlivněn, není možné prohlásit. Ze zmínky v *Replíce proti Mikuláši Biskupcovi se totiž* dovídáme, že Petr Chelčický hojně diskutoval o problematice s pražskými mistry, kteří mu poskytovali výpisky, pravděpodobně do češtiny přeložené, z mnoha teologických děl.¹⁸²

Opět velkou neshodou se stala také problematika vedení války, kdy především Jan Příbram se ve svých traktátech proti pikardům nezdráhal aktivně vybízet k násilnému potlačení této „sekty“. Konzervativní pražští mistři jistě s nelibostí pohlíželi na události let 1419-1420, kdy se do Prahy valily davy venkovanů prchajících

¹⁸⁰ KOLÁŘ, P.: *Spor o svátostné přijímání*. HT, 17, 2012, s. 132.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 107.

¹⁸² „Jako vy viete, čo' Dionysius píše o tom, mluvě o znamení i o tělu Páně. A mně jest vypsal jednu řeč z jeho knih mistr Martin z Bethlema, přijímím Volyně, a dal mi ji (...)“ (CHELČICKÝ, P.: *Olomoucký sborník*, s. 115).

své vrchnosti a s tím spojených nepokojů, jelikož i je mohla snadno ohrozit společnost zavrhuující jakékoli sociální řády. Ale Příbram neútočil pouze na nejkrajnější táboorskou stranu pikardů, ale na většinu Táborů pro jejich radikálnost a bojechtivost.¹⁸³ V tomto názorovém spektru si Petr Chelčický ale zkrátka nemohl jako zarytý pacifista vybrat ani jednu ze stran.

Až v pozdějších letech se Petr Chelčický začal s pražskými mistry, především pak s Janem Rokycanou sbližovat, jakkoli jeho *Replika* proti němu byla kritická. Oba muže spojovala nespokojenost se společenskými a církevními poměry v Čechách, které nejenže neklidná dvacátá a třicátá léta nenapravila, spíše tomu bylo naopak. Jan Rokycana prý měl na svých kázáních doporučovat posluchačům spisy Petra Chelčického k pročtení, což tvrdí Kamil Krofta, mně se tato informace nepodařila ověřit. Oba se pak za Rokycanova nuceného odchodu z Prahy měli i několikrát osobně setkat.¹⁸⁴

¹⁸³ Z PŘÍBRAMĚ, JAN: *Život kněží tábořských*. Příbram 2000.

¹⁸⁴ KROFTA, K.: *Listy*, s. 218.

7. Táborští

7.1 Literatura

Na tomto místě musím opět konstatovat fakt existence velkého množství literatury k tématu Tábora nebo vrcholných představitelů tábořské strany. Nicméně zde zmíním jen práce zabývající se vztahem a názorovým průnikům s Petrem Chelčickým nebo pražskými mistry. Již starší prací na toto téma, ale jednoznačně jednou z nejinspirativnějších, je už zmíněná studie Karla Hocha *Husité a válka*. Jak již sám název napovídá, autor se snaží zachytit posloupnost názorů na válku Chelčického a ostatních filozofů. Ještě o pár let dříve vzniklo komplexnější dílo Antonína Lenze,¹⁸⁵ jenž do seznamu zahrnuje navíc ještě „sektu“ valdenských a Jednotu bratrskou. Obecným problémem této knihy je katolická apologie autora Antonína Lenze, to platí i pro mnoho dalších prací tohoto autora, jenž se na danou problematiku dívá právě jen za cílem obhajoby katolického učení. Nicméně nástin podobností jednotlivých proudů české reformace a jejich představitelů v Lenzově monografii nastíněné, bylo pro mou práci významným zdrojem. Pouze okrajově se pak věnuje poměru Chelčického k Táboru Josef Pekař ve své monografii o Janu Žižkovi.¹⁸⁶ Nakonec musím zmínit nejzásadnější a nejhodnotnější práci k tématu, studii Jana Sedláka, který přichází s dokladem seznamu traktátů napsaných Tábority, jichž Petr Chelčický znal, a navíc uvádí i místa v jeho díle, kde z těchto traktátů čerpal nebo na které zrovna reaguje.¹⁸⁷ Z novější literatury nesmím opomenout Pavla Koláře a jeho články,¹⁸⁸ věnující se především sporu o eucharistii mezi Petrem Chelčickým a Tábority, přičemž logickým východiskem mu je především spis *Replika proti Mikuláši Biskupcovi*.

¹⁸⁵ LENZ, Antonín: *Vzájemný poměr učení Petra Chelčického, starší Jednoty českých bratří a Táborů k náuce Valdenských, Jana Husi a Jana Viklífa*. Praha 1895.

¹⁸⁶ PEKAŘ, Josef: *Žižka a jeho doba*. Praha 1992.

¹⁸⁷ SEDLÁK, JAN: *O tábořských traktátech eucharistických*. Hlídky, 30, 1913, s. 647-652.

¹⁸⁸ KOLÁŘ, P.: *Petr Chelčický's Defense of Sacramental Communion: Response to Mikuláš Biskupc of Tábor*. *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, 6, 2004, s. 133-142; TÝŽ, „*Neb novým angolským obyčejem krmení budou*“: *O chiliastickém pozadí sporu o svátostné přijímání v Chelčického Replice proti Mikuláši Biskupci Tábořskému*. (Dále jen *Spor o svátostné přijímání*). HT, 17, 2012, s. 105-149.

7.2 Spojitost

Stejně jako nepanovala stoprocentní názorová jednota u pražského proudu, ještě více to platí o tábořské straně české reformace. Neustálé štěpení jednotlivých frakcí, jako Žižkovo potlačení pikardské „sekty“, aby za nedlouho sám musel Tábor opustit, tento fakt nejednoty v Táboře jen potvrzuje. V této kapitole se nejvíce zaměřím na vztah Petra Chelčického k učení Mikuláše z Pelhřimova, jelikož právě on byl zvolen biskupem tábořským, odtud tedy jeho přízvisko Biskupec. Právě Mikuláš z Pelhřimova se účastnil všech jednání s pražskými mistry v otázkách teologických a na Táboře zůstal až do jeho dobytí v roce 1452. Částečně se vyjádřím také k Chelčického názorům na radikální odnož Táboritů a jejich hlasatele Martina Húsku, protože i té věnoval Petr Chelčický nemalý prostor ve svých spisech. S konkrétními odkazy na Jana Žižku a jeho následovníky jsem se neseťkal, můžeme se ale i s ohledem na již tolikrát zmiňovaný odpor k násilí domnívat v jeho negativní postoj, což jsem již doložil v první kapitole *Ideály Petra Chelčického*. Traktát *O boji duchovním* je reakcí na vedení fyzických bojů ze strany české reformace, kterých byl Jan Žižka zastáncem. V době napsání tohoto díla patřil Žižka ještě k hlavním představitelům tábořské strany, navíc to byl on, kdo vedl boje na obranu Prahy před Zikmundem Lucemburským v roce 1420, kde v té době pobýval i Petr Chelčický. Chelčický tak asi zažil bitvy na Vítkově a Vyšehradě, v listopadu roku 1420 tak zklamán opouští Prahu. Proto není důvod si myslet něco jiného, než že i v reakci na Jana Žižku sepisuje své první dílo, jež je manifestem pacifismu.

Již notoricky známou mezi historiky věnující své studium Petru Chelčickému se stala pasáž z tohoto spisu, podle níž měl mít autor dle svých slov tábořské kněží nejraději ze všech.¹⁸⁹ Právě díky *Replíce proti Mikuláši Biskupcovi* můžeme nejlépe rekonstruovat vzájemný poměr jihočeského samotáře s Tábority, alespoň z jeho vlastního pohledu. Ale prolínání životních osudů a názorová střetnutí se datují do dřívější doby než do poloviny dvacátých let, kdy toto polemické dílo vzniká. Konkrétních narážek na představitele tábořské strany najdeme i v mnoha jiných, dřívějších, dílech mnoho. Pojd'me si ale prvně ujasnit, kdo se k Táboritům tradičně řadí a zároveň o kterých Chelčický explicitně ve svých pracích hovoří.

¹⁸⁹ „*Nebo se m vás vždy více miloval než jiné knězie.*“ (CHELČICKÝ, P.: *Olomoucký sborník*, s. 136).

Petr Chelčický se velmi často vyjadřuje k „sektě“ pikardů, kterou nejednou silně kritizuje. S tím souvisí i dvě konkrétní jména osob objevujících se ale opět jen v polemickém díle vedeném proti Mikuláši z Pelhřimova. Jedná se o Zikmunda z Řepan a především o hlavní postavu radikální původně tábořské strany Martina Húsku. Z umírněných Táboritů pak jmenuje nejčastěji Mikuláše z Pelhřimova a Jana Němce ze Žatce, méně pak Václava Korandu a Matěje Loudu z Chlumčan, na jednom místě pak nám neznámého Lukáše s přízviskem Slovák.

7.3 Replika proti Mikuláši Biskupcovi

Jak už byl řečeno, *Replika proti Mikuláši Biskupcovi* je základním pramenem pro analýzu vzájemného poměru mezi Petrem Chelčickým na jedné straně a celým tábořským proudem na straně druhé, alespoň z pohledu autorova. Důležitost tohoto díla spočívá v tom, že je jako první dochovaný Chelčického spis adresovaný konkrétní osobě a přináší nám tak velké, alespoň na Chelčického poměry, množství informací jak o sobě samém, tak o raném tábořství. Toto dílo se do dnešních dnů dochovalo v jediném exempláři v tzv. Olomouckém sborníku. Na druhou stranu hlavně díky jedněm z mála zmínek o sobě samém se stala *Replika* objektem zájmu mnoha historiků a její text byl do dnešních dnů již čtyřikrát edičně vydán.¹⁹⁰ Co se týče datace spisu, v průběhu let se objevila celá řada možností od let čtyřicátých,¹⁹¹ přes léta třicátá¹⁹² až se všeobecně podařilo ustavit konsenzus na polovině dvacátých let.¹⁹³ Ústředním tématem *Repliky* je spor o správné pochopení a užívání eucharistie a to nejen mezi Chelčickým a Mikulášem z Pelhřimova zastupující umírněnou stranu Táboritů. Právě v tomto díle se dovídáme mnoho informací i o radikálnějších frakcích pikardů a

¹⁹⁰ *Sočiněnija Petra Chelčickago*. II. díl. *Replika protiv Biskupca*. Sankt-Petěrburg 1893; TÝŽ, *Replika proti Mikuláši Biskupci Tábořskému*. Tábor 1930; TÝŽ, *Drobné spisy*, s. 132-210; TÝŽ, *Olomoucký sborník*, s. 59-140.

¹⁹¹ Například do roku 1445 datuje spis JIREČEK, J.: *Rukověť I*, s. 289.

¹⁹² Dataci po roce 1432 uvádí JASTREBOV, N. V.: *Etjudy I*, s. 185-195.

¹⁹³ Spis do roku 1424 datuje SCHULZ, Ferdinand: *Petr Chelčický*. Praha 1882, s. 34; do roku 1425 URBÁNEK, R.: *Věk poděbradský III*, s. 926. Polovinu dvacátých let 15. století považují za nejpravděpodobnější také Eduard Petřů a Jaroslav Boubín (viz Příloha 1).

adamitů.¹⁹⁴ Jaroslav Boubín charakterizuje napsání tohoto díla jako definitivní rozluku s tábory a za epilog rané nebo první dílo ze střední tvůrčí fáze Petra Chelčického.¹⁹⁵ Výstižně význam *Repliky* popsal také František Michálek Bartoš.¹⁹⁶

Ačkoli se v literatuře ustavil název *Replika proti Mikuláši Biskupcovi*, nejedná se úplně o přesné označení, jelikož vůči Mikuláši z Pelhřimova se vymezuje jen v první čtvrtině práce (v osmi z šestatřiceti kapitol). Větší částí *Repliky* pak cílí obecně na bratry kněží táborské, jejichž názory považoval za víceméně jednotné. Vychází tak zřejmě z ustanovení klatovské synody z roku 1424, kde se Táborité usnesli na osobní nepřítomnosti Ježíše Krista ve svátosti oltářní.

Hned v první kapitole *Repliky* můžeme najít doklad o tom, že se nejedná o první psaní Chelčického Mikuláši z Pelhřimova.¹⁹⁷ Jedná se o dobu vyhrocených vztahů mezi oběma muži. Petr Chelčický se snaží vyvrátit táborská nařčení, že se vůči nim chová jako Jidáš, Jóab nebo kat,¹⁹⁸ a naopak chce přimět Mikuláše z Pelhřimova k přečtení *Repliky* a pokud možno k střízlivému zhodnocení předložených argumentů. V druhé kapitole pak odkazuje na to, že v žádném případě lstivě nezneužil přízně Táboritů k vymámení jejich názorů, ale naopak to byl on, kdo si před třemi lety vyžádal osobní setkání se vzájemnou rozmluvou.¹⁹⁹ Na tomto místě poukazuje Chelčický také na předešlý názorový konflikt uvnitř Táborských, kde ale ještě Mikuláš

¹⁹⁴ Hojně čerpá k tématu adamitů např. JUKL, Jakub Jiří: *Adamité. Historie a vyhubení husitských naháčů*. Říčany 2014.

¹⁹⁵ BOUBÍN, J.: *Olomoucký sborník*, s. 23.

¹⁹⁶ „Ve skvělou kritiku kulturní velikého stylu a zároveň v zničující popravu táborství vyrostal Chelčkému jeho *Replika*. Doklady nezvratnými a barvami nejvyš truchlivými zachytil v ní bývalý již Tábor, jenž, kněží táborské nad jiné miloval, žalostný mravní rozvrat strany od té chvíle, co její nejlepší představitelé, davše se strhnouti mstivosti a nenávistí vůči pražským mistrům na dráhy pikartství, umrtvili v lidu úctu k svátosti oltářní, která byla chloubou a silou husitství, a vyvrátili tak její základy nejtvrdší: odkaz Miličův.“ (BARTOŠ, František Michálek: *K počátkům Petra Chelčického*. ČČM, 88, 1914, s. 303).

¹⁹⁷ „A poněvadž to, že sem tebe pozdravil a prosil, aby trpělivě přijal to, coť sem psal a ve zlé sobě toho neobracel (...).“ (CHELČICKÝ, P.: *Olomoucký sborník*, s. 61).

¹⁹⁸ „(...) coť sem psal, a ve zlé sobě neobracel, jest ti takež jako Jidášovo a Joabovo pozdravenie a jako katovo prošenje – toť čiji na svém svědomí, žeť nedosáhne té miery bohda.“ (Tamtéž, s. 61).

¹⁹⁹ „(...) opět toho nebylo jest u mém srdci, bych proto lstivě s tebu u přiezeň všel, abych tě projda i písem na tobě dobuda, potom povstal jako nepřítel proti tobě. Protož pomni se dobře na tom, žeť sem ani počátka já v té přiezni s tebu učinil, ale ty. A já jako i dnes neviem, proč si ty to učinil. Nynie, mním, tři léta tomu jsú, jakž sta byla s knězem Lukášem u Vodňanech, a tu sta po mě poslala a tu sta mne tázala, sediece na hrázi rybníčné, co já slyším o vás, kterak vy držíte o tělu Kristovu.“ (Tamtéž, s. 61-62).

z Pelhřimova zastával podle autora správné učení o eucharistii.²⁰⁰ Následuje odkaz na další vzájemnou rozmluvu, kdy opět s Mikulášem Biskupcem souhlasil, ovšem následně se mu podařilo od jiných tábořských kněží získat některé psané práce nejvýše postaveného tábořského duchovního, kde Chelčický našel významné rozpory s tím, co tvrdil při osobních debatách.²⁰¹ V podobném duchu pak pokračuje i dalších šest kapitol adresovaných vyloženě jen Mikuláši z Pelhřimova.

Prvním věroučným bodem podrobeným Chelčického kritice je podstatná přítomnost Ježíše Krista na zemi po svém nanebevstoupení. Sám Chelčický přiznává držení dvou Mikulášových traktátů, na jejichž rozboru staví svou polemiku proti jejich autoru v tomto bodě.²⁰² Jaroslav Boubín ve své edici srovnal mimo jiné Biskupcův traktát *O zvelebení v pravdě svátosti těla a krve Pána našeho Jezukrista* s úryvkem z *Repliky* a dokazuje tak fakt, že jeden ze zmíněných traktátů byl právě tento.²⁰³ Jak jsem už nastínil v předešlé kapitole, Táborští zastávali remanenční princip, Petr Chelčický v této době ještě princip transsubstanciační. Jelikož pokračování písemného styku, pokud nějaký probíhal, nemůžeme potvrdit, nevíme také, zda si alespoň některé Chelčického argumenty Mikuláš z Pelhřimova připustil. S jistotou však víme, že Petr Chelčický transsubstanciaci skutečně přehodnotil, tábořskému příkladu se přiblížil, ovšem nikdy ho nepřijal za svůj zcela.

²⁰⁰ „A jáť sem řekl, že slyším, ano pravie jedni, že dobře držíte, a druzí, že zle držíte. A tys řekl, žes proti tomu nikdy nebyl a že to držíš právě podlé čtenie a žes měl tu žádost i práci o to, aby odlúčil od té svátosti rozomy křivé a od lidí zamyšlené A mnoho o to řeči bylo tu. A když si tak mluvil, mně se jesti to dobře líbilo.“ (Tamtéž, s. 62).

²⁰¹ „Potom po dlúhém času opět si po mě poslal, abych přišel k vám. Tu si opět v týž rozum mnohé řeči mluvil o též věci (...) a ty líbily sú se mně (...) Ale když si k nám přišel, dal si nám jedno sám od sebe, a jiná sú mi dána od těch, ješto sú s tebú jako čeled v tovařství byli, tvú rukú psané (...) Ale když sem v tvých písmiech jinak nalezl, než si ty mně najprvé vyznal, toť mi se jest zdálo pomluviti o to prostě, tak jakož ta písma okazují na ruozno rozdielně (...)“ (Tamtéž, s. 62).

²⁰² „A o prvniem, ješto dieš, že na tě křivé vedu to, by Kristus po svém na nebesa vstúpenie nikdiež na zemi nebyl, o tom mnoho dówodów tvú rukú psaných ve dvú traktátú tvú mám, ale tuto jediné některú řeč položím.“ Tamtéž, s. 63).

²⁰³ BOUBÍN, J.: *Olomoucký sborník*, s. 63-64, 74-75, 111.

Závěr

„Nevíme sice, co prožil tento člověk, jehož zapření sebe učinilo individualitou – víme však velmi dobře, co viděl (...) Viděl všechno, učil se ode všech; odkryl cíle sobecké, kolísání a zradu; zvážil všecko; viděl marnost.“²⁰⁴ Učil se ode všech, tato fráze podle mého názoru nejlépe vystihuje, jak Petr Chelčický myslel, pracoval, žil. V žádném případě mu nešlo o to, se někomu zavděčit. Neřešil, zda vykrádá něčí názory a učení, což ostatně bylo v tehdejší době naprosto normální, jediným jeho cílem bylo skrze to, co považoval za správné a pravdivé, přivést obyčejné lidi na skutečnou cestu ke spáse. I proto bylo mé studium daného tématu tak složité a mnohdy se mohlo stát, že předložený text je zmatený. Nutno mít však na paměti právě tento fakt Chelčického tvůrčí práce. Nikdy se nebál v jednom díle některého z citovaných autorů vyzdvihnout, aby ho následně v jiném traktátu ostře zkritizoval. Možná bychom mohli mluvit o jeho pokrytectví, jelikož z rozboru jeho díla vyplývá do jisté míry víra v neomylnost svých názorů.

Jedinou naší jistotou zůstává Chelčického hlavní zdroj inspirace, Písmo svaté. Převážně pak Nový zákon staví nad vše ostatní. Mnoho z děl Petra Chelčického jsou pouhé výklady pasáží z Bible. Velice často se v historických pracích o jihočeském mysliteli dočteme o výjimečnosti. Tato jedinečnost neplyne z jeho názorů, ale z postupu práce a myšlení. Chelčický se nebál kritizovat ani takové autority, jakými v pozdně středověkých Čechách byli John Wyclif, Jan Hus nebo Jakoubek ze Stříbra. Jako laik se nebál psát duchovním ne za účelem poučení svého, ale jejich. Také další skutečnost z něj dělá unikát, a to napsání všech svých přes padesát dochovaných spisů česky.

Kamil Krofta psal o názorové konstantnosti Petra Chelčického, kdy všechny základní myšlenky, které tento autor zastával po celý svůj život, se objevují již v jeho prvním spise *O boji duchovním* z roku 1421.²⁰⁵ S tímto tvrzením souhlasím, i když je vidět zřejmá nutnost část svých tvrzení v průběhu desetiletích měnit a často i mírnit v závislosti na různé události či argumenty svých oponentů. Ale na faktu, že celkový

²⁰⁴ HOCH, K.: *Husité a válka*. ČM, 8, 1907, č. 2, s. 136.

²⁰⁵ KROFTA, K.: *Listy*, s. 211.

názor Petra Chelčického na svět a úlohu lidí ve spise *O boji duchovním* je již hotov, se nic nemění. I proto se mi jeví jako nejdůležitější myšlenkové a osobnostní inspirace, kterých mohl nabýt v druhém desetiletí 15. století, kdy se jeho myšlení formovalo. O pozdějším období pak můžeme mluvit dle mého názoru už jen jako o autorově objevování či hledání argumentů na obhajobu svých dřívějších názorů, nikoli však větší snahu o zásadnější změnu postojů.

Způsob práce Petra Chelčického mi připomíná můj postup práce při této studii. Asi bych se nedokázal obhájit před nařčením postmodernistů, kteří razili teorii objevování historie nikoli jako objektivní popisování historie.²⁰⁶ Samozřejmě i já jsem přistupoval k pramenům s cílem najít především mnou potřebný díl skládačky, než že bych objektivně zcela vytěžil každý pramen. Sám sebe se ale ptám, je vůbec v historických možnostech prostudovat všechny prameny ze všech přípustných hledisek? Upřímně si myslím, že v žádném případě. Tím se dostávám k otázce, zda má v dnešní době, po všech těch desítkách skvělých historiků, kteří se Petrem Chelčickým důkladně zabývali, ještě smysl něco o jihočeském mysliteli psát. Tentokrát musím tvrdit, že ano. Každý člověk přistupuje k určitému tématu rozdílně, subjektivně nahlíží na prameny a tak si vytváří svou vlastní strukturu, v jaké formě zjištěné závěry předloží. Já došel k přesvědčení, že jako nejlepší možný způsob bude vytvoření systematizovaných jasně definovaných kapitol. Za výše psaným textem si stojím, jelikož podobnou přehlednou strukturu (to nutně neznamená přehlednost myšlenek v textu obsažených) osobnostních inspirací Petra Chelčického na jednom místě nenajdeme.

Nesouhlasím ovšem s jiným zástupcem řazeným do proudu postmoderní historiografie Rolandem Barthesem, jenž kritizoval neustálou potřebu historiků hledat za každým textem autora. Roland Barthes tvrdí, že každý text je nezávislý na osobě autora, je životaschopný beztoho, aniž bychom znali identitu autora. Navíc, podle něj, nikdy nelze zpětně poznat záměry tvůrce textu, ba co víc, víra v to, že za každým textem je nějaký záměr, nazývá čistou iluzí.²⁰⁷ Musíme mít na paměti Barthesovu profesi, byl jazykovědcem a dnes bychom řekli i kulturním antropologem. Za textem

²⁰⁶ R. J. Evans zastává stanovisko, že práce historika nezačíná ve dveřích archivu, ale dlouho před tím. V době, kdy jde do archivu, už dávno ví, po čem pátrá (EVANS, Richard J.: *In Defence of History*. 2.vyd. London 2001, s. 78).

²⁰⁷ BARTHES, Roland: *Smrt autora*. Aluze, 10, 2006, č. 3, s. 75-77.

neviděl pramen ve stejné perspektivě jako historik. Já si naopak myslím, že ne za všemi, ale za většinou textů je nějaký záměr, autor chce čtenáři něco sdělit, proto je osoba autora důležitá. Alespoň bližší poznání osobnosti autora a doby, ve které žil, tak pro mě bylo důležité.

Splnil jsem tedy cíle vytčené v úvodu mé práce? Myslím si, že v základním bodě ano. Nabídl jsem strukturované schéma pochopitelné snad všem čtenářům, do něhož jsem se snažil vměstnat většinu jmen, která můžeme explicitně zmíněná nalézt v díle Petra Chelčického. Zároveň jsem chtěl vytvořit strukturu logicky uspořádanou, která dává smysl a úplně neodsouvá konkrétní lidi, jako je tomu občas v pracích typu *Struktury, identity, konflikty*²⁰⁸ nebo snaze zařadit poměry a trendy v Čechách do uměle vytvořených nadregionálních proudů.²⁰⁹ Samozřejmě jsem se občas nevyhnul i větším generalizacím a zjednodušováním, na druhou stranu jsem nechtěl zabředávat do pitvání textů po vzoru práce Jiřího Špičky *Petrarca v Provence*,²¹⁰ který rezignoval na jakýkoli děj a rozebral text na nejelementárnější jazykové prvky.

Kam dále posunout badání o Petru Chelčickém? Určitě je možné podrobněji popsat vztah tohoto myslitele ke každé zmíněné osobě nebo mocenské skupině skrz jednotlivé body vzájemného učení tak, jak se v posledních letech děje ve velmi kvalitních pracích Jany Grollové nebo Pavla Koláře. Naopak slepou uličku vidím v dalších snahách o nalezení konkrétní osoby skrývající se za jménem Petra Chelčického.

„(...) rozum s duovody písem vážil sem a písma všech kněží tábořských i mistruov pražských od počátka boje s pilností sem shledal i rozmýšlel (...).“²¹¹ Citací z díla *O trojím lidu* zakončuji tuto studii, která výstižně hodnotí Chelčického filozofii práce. Promyslel si každý bod svého učení na základě všech jemu dostupných

²⁰⁸ BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha 2010.

²⁰⁹ Jako například snaha o aplikaci pojmu „devotio moderna“ na Čechy v 14. století, jak na to poukazuje Pavel Soukup (SOUKUP, Pavel: *Nová zbožnost v Čechách*. In: TÝŽ, *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Strážnice*. Praha 2011, s. 25-43).

²¹⁰ ŠPIČKA, Jiří: *Petrarca v Provence: údolí, město, hora*. Olomouc 2014.

²¹¹ PETRŮ, E.: *Drobné spisy*, s. 105.

literárních děl, až potom se rozhodl, jaké stanovisko zaujme a nevadilo mu, ke které z mocenských skupin se zrovna názorově přidá. Jsem si vědom, že obsah této práce ne úplně koresponduje s jejím názvem. Petr Chelčický nebyl zcela původním autorem, ale přesto byl originálním. Jednotlivé složky svého učení přijal od jiných vzdělavců, důkladně je promyslel a zargumentoval. Svým stylem psaní a myšlením o něm můžeme hovořit jako o osobitém autorovi, radikálního pro všechny ostatní frakce pozdně středověkých Čech. Petr Chelčický oplýval sebevědomím, nebál se vymezit vůči všem, i proto asi nakonec druhou polovinu života strávil v rodných Chelčicích, obklopen jen hrstkou následovníků. „*Neshody na počátku, neshody na konci; neshody s živými, neshody s mrtvými – pro tohoto spravedlivého skutečně Chelčice byly vhodným místem (...).*“²¹²

²¹² HOCH, K.: *Husité a válka*. ČM, 8, 1907, č. 6, s. 446.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Acta Martini V. Pontificis romani. 1417-1431. I. díl. 1417-1422, (ed. Jaroslav Eršil). Praha 1996.

Z BŘEZOVÉ, Vavřinec: *Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic*, (edd. Marie Bláhová, Jan Blahoslav Čapek). Praha 1979.

HUS, Jan: *Česká nedělní postila. Vyloženie svatých čtení nedělních*, (ed. Jiří Daňhelka). Praha 1992.

CHELČICKÝ, Petr: *Drobné spisy*, (ed. Eduard Petrů). Praha 1966.

CHELČICKÝ, Petr: *O boji duchovním a O trojím lidu*, (ed. Kamil Krofta). Praha 1911.

CHELČICKÝ, Petr: *Petra Chelčického Postilla, I–II*, (ed. Emil Smetánka). Praha 1900-1903.

CHELČICKÝ, Petr: *Petra Chelčického Sít' víry*, (ed. Emil Smetánka). Praha 1912.

CHELČICKÝ, Petr: *Petra Chelčického Sít' víry*, (ed. Emil Smetánka). Praha 1929.

CHELČICKÝ, Petr: *Replika proti Mikuláši Biskupci Táboorskému*, (ed. Josef Straka). Tábor 1930.

CHELČICKÝ, Petr: *Siet viery*, (ed. Jaroslav Boubín). Praha 2012.

CHELČICKÝ, Petr: *Sít' víry*, (ed. František Šimek). Praha 1950.

CHELČICKÝ, Petr: *Spisy z Olomouckého sborníku*, (ed. Jaroslav Boubín). Praha 2016.

CHELČICKÝ, Petr: *Spisy z Pařížského sborníku*, (ed. Jaroslav Boubín). Praha 2008.

CHELČICKÝ, Petr: *Traktáty Petra Chelčického. O trojím lidu. O církvi svaté*, (ed. Rudolf Holinka). Praha 1940.

CHELČICKÝ, Petr: *Ze Sítě víry. O rotách, o každé zvláště*, (ed. Eduard Petrů). Praha 1990.

CHELČICKÝ, Petr: *Zprávy o svátostech. O rotách českých. O nejvyšším biskupu Pánu Kristu*, (edd. Amedeo Molnár, Milan Opočenský, Noemi Rejchrtová). Praha 1980.

Z PŘÍBRAMĚ, JAN: *Život kněží táboorských*, (ed. Jaroslav Boubín). Příbram 2000.

Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. III. díl. Fontes archivi publici Trebonensis, (ed. Božena Kopiczková). Praha 1977.

Sočiněnija Petra Chelčickago. II. díl. Replika protiv Biskupca, (ed. Jurij Semjonovič Annenkov). Sankt-Petěrburg 1893.

ZE STRŽÍBRA, Jakoubek: *Dvě staročeská utrakvistická díla Jakoubka ze Stržibra*, (ed. Mirek Čejka, Helena Krmíčková). Brno 2009.

ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš: *Knížky o hře šachové a jiné*, (ed. František Šimek). Praha 1956.

ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš: *Řeči besední*, (ed. Milada Nedvědová). Praha 1992.

WYCLIF, Ioannis: *De compositione hominis*, (ed. Rudolf Beer). London 1884

WYCLIF, Johannis: *Tractatus de logica*. I. díl, (ed. Michael Henry Dziewicki). London 1893.

WYCLIF, Johannis: *Tractatus de potestate pape*, (ed. Johann Loserth). London 1907.

WYCLIFFE, John: *Mistra Jakoubka ze Stříbra Překlad Viklefova Dialogu*, (ed. Milan Svoboda). Praha 1909.

DE ZACZ, Joannis: Tractatulus [De eucharistia]. In: *Táborské traktáty eucharistické*, (ed. Jan Sedlák). Brno 1918, s. 1-20.

Literatura

ANNENKOV, Jurij Semjonovič – PATERA, Adolf: *O nově nalezeném rukopise spisů Petra Chelčického*. ČČM, 56, 1882, s. 270-288.

ANNENKOV, Jurij Semjonovič: *Mistr Protiva*, „novyj češskij pisatel' XV věka.“ In: Sbornik statej po slavjanověděniju, sostavlennyj i izdannyyj učeníkami V. I. Lamanskago po slučaju 25-lětija jeho učenoj i professorskoj dějatel'nosti. Sanktpeterburg 1883, s. 119-126.

ANNENKOV, Jurij Semjonovič: *Výpisky z Pařížského rukopisu spisů Štítného a Chelčického*. ČČM, 59, 1885, s. 394-402.

BARTHES, Roland: *Smrt autora*. Aluze, 10, 2006, č. 3, s. 75-77.

BARTOŠ, František Michálek: *Chelčický a Rokycana*. LF, 48, 1921, s. 30-40, 118-135.

BARTOŠ, František Michálek: *K datování Chelčického „Síti víry“ a traktátu „O šelmě a obrazu jejím“*. ČČH, 20, 1914, s. 77-80.

BARTOŠ, František Michálek: *Kdo byl Petr Chelčický?* JSH, 15, 1946, s. 1-8.

BARTOŠ, František Michálek: *Kdy se narodil a zemřel Tomáš ze Štítného?* ČNM – oddíl duchovědný, 1923, s. 273.

BARTOŠ, František Michálek: *K počátkům Petra Chelčického*. ČČM, 88, 1914, s. 27-35, 149-160, 303-314.

BARTOŠ, František Michálek: *Literární činnost M. Jana Rokycany, M. Jana Příbrama a M. Petra Payna*. Praha 1928.

BARTOŠ, František Michálek: *M. Jakoubek ze Stříbra, Husův spolubojovník a obnovitel kalicha*. Praha 1939.

- BARTOŠ, František Michálek: *M. Jakoubek ze Stříbra, spolubojovník a nástupce Husův*. Příbram 1936.
- BARTOŠ, František Michálek: *Petr Chelčický, duchovní otec Jednoty bratrské*. Praha 1958.
- BARTOŠ, František Michálek: *Rodiště Jakoubka ze Stříbra*. JSH, 9, 1936, s. 34-35.
- BOUBÍN, Jaroslav: *Dílo Petra Chelčického a současný stav jeho edičního zpřístupnění*. ČČH, 102, 2004, č. 2, s. 273-296.
- BOUBÍN, Jaroslav: *Petr Chelčický a jeho dílo v české i zahraniční historiografii let 1978–1994*. HT, 12, 1999, s. 49-54.
- BOUBÍN, Jaroslav: *Petr Chelčický. Myslitel a reformátor*. Praha 2005.
- BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha 2010.
- Europe after Wyclif* (edd. J. Patrick Hornbeck, Michael Van Dussen). New York 2017.
- EVANS, Richard J.: *In Defence of History*. 2.vyd. London 2001.
- FLAJŠHANS, Václav: *Husovy Knížky o svatokupectví*. Sborník filologický, 1, 1910, s. 69-74.
- FLAJŠHANS, Václav: *Paběrky rukopisné*. Věstník české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 13, 1904, s. 54-56.
- FLEGL, Michal: *K problému identifikace Petra Chelčického*, LF, 102, 1979, s. 18-25.
- FOUSTKA, Radim Neumann: *Petra Chelčického názory na stát a právo*. Praha 1955.
- FOUSTKA, Radim Neumann: *Politické názory Petra Chelčického*. Praha 1948.
- GEBAUER, Jan: *O životě a spisích Tomáše ze Štítného*. Praha 1923.
- GOLL, Jaroslav: *De Christo et suo adversario Antichristo. Ein polemischer Traktat Johann Wiclifs nach den Handschriften der k. k. Hofbibliothek zu Wien und der Universitätsbibliothek zu Prag zum ersten Male herausgegeben von Dr. Rudolf Buddensieg*. ČČM, 55, 1881, s. 166-167.
- GOLL, Jaroslav: *Ještě jednou – kdo jest Chelčického Mistr Protiva?* ČČH, 1, 1895, s. 47-49.
- GOLL, Jaroslav: *Petr Chelčický a spisy jeho*. ČČM, 55, 1881, s. 3-37.
- GROLLOVÁ, Jana: *Pojetí pýchy, závisti a hněvu v traktátu Petra Chelčického O sedmi smrtelných hříších ve srovnání s literárním dílem Tomáše ze Štítného*. In: *Angelus pacis. Sborník prací k poctě Noemi Rejchrtové* (edd. Pavel B. Kůrka, Jaroslav Pánek, Miloslav Polívka.). Praha 2008, s. 237-255
- GROLLOVÁ, Jana: *Sedm smrtelných hříchů v literárním díle Tomáše ze Štítného a Petra Chelčického*. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis, 238, Historica 15, 2008, s. 31-40.

HANUŠ, Ignác Jan: *Rozbor filosofie Tomáše ze Štítného dle rukopisu „Řečí besedních.“* Praha 1852.

HEYMANN, Frederick G.: *John Rokycana – Church Reformer between Hus and Luther.* Church History, 28, 1959, č. 3, s. 240-280.

HLAVÁČEK, Ivan: *Protokol symposia o Husovu pomocníku v evangeliu.* Česká literatura, 54, 2006, č. 6, s. 112.

HOCH, Karel: *Husité a válka. (Wiclif, Hus, Táboři, Chelčický.)*. Česká mysl, 8, 1907, č. 2, s. 131-143; č. 3, s. 193-208; č. 4, s. 285-300; č. 5, s. 375-391; č. 6, s. 439-453.

HOLETON, David R.: *The Sacramental Theology of Tomáš Štítný of Štítné.* In: *The Bohemian Reformation and Religious Practice* (edd. Zdeněk V. David, David R. Holeton), Vol. 4. Praha 2002, s. 57-79.

HUDSON, Anne: *From Oxford to Prague: The Writings of John Wyclif and his English Followers in Bohemia.* The Slavonic and East European Review, 75, 1997, č. 4, s. 642-657.

CHALOUPECKÝ, Václav: *Štítný a Chelčický.* ČMM, 38, 1914, s. 72-81.

Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení (edd. Ota Halama, Pavel Soukup). Praha 2006.

JANČÍK, Josef: *Tomáš ze Štítného, učitel života.* Brno 1940.

JASTREBOV, Nikolaj Vladimirovič: *Etjudy o Petre Chelčickom i jeho vremeni (Iz istorii gusitskoj mysli).* 1. díl. Sankt-Petěrburg 1908.

JASTREBOV, Nikolaj Vladimirovič: *Chelčickij i Gus.* In: *Novyj sbornik statěj po slavjanoveděniju, sostavlennij i izdannij učenicami V. I. Lamanskogo při učastiji ich učeníkov po slučaju 50-lětija jeho učeno-literaturnoj dějatel'nosti.* Sankt Petěrburg 1905, s. 468-490.

JASTREBOV, Nikolaj Vladimirovič: *Očerki žizni i literaturnoj dějatel'nosti Petra Chelčickogo (Iz istorii gusitsstva).* Žurnal ministerstva narodnogo prosvěščenija, 7, 1895, č. 302, s. 224-250.

JASTREBOV, Nikolaj Vladimirovič: *Petra Chelčickogo O trogiem lidu rzec – o duchowných a o swietských. Češskij tekst s vveděnijem i ruskim perevodom.* Sankt Petěrburg 1903.

JIREČEK, Josef: *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného.* 1.-2. svazek. Praha 1875-1876.

JUKL, Jakub Jiří: *Adamité. Historie a vyhubení husitských naháčů.* Říčany 2014.

Kalich jako symbol v prvním století utrakvismu (edd. Ota Halama, Pavel Soukup). Praha 2016.

KAMINSKY, Howard: *Chiliasm and the Hussite Revolution.* Church History, 26, 1943, č. 1, s. 43-1.

KAMINSKY, Howard: *The History of the Hussite Revolution.* Berkeley–Los Angeles 1967.

- KAŇÁK, Miloslav: *John Viklef: Život a dílo anglického Husova předchůdce*. Praha 1973.
- KAŇÁK, Miloslav: *Významné postavy husitského revolučního hnutí*. Praha 1960.
- KOLÁŘ, Pavel: „Neb novým angolským obyčejem krmeni budou“: *O chiliastickém pozadí sporu o svátostné přijímání v Chelčického Replice proti Mikuláši Biskupci Táboorskému*. HT, 17, 2012, s. 105-149.
- KOLÁŘ, Pavel: *Petr Chelčický's Defense of Sacramental Comunion: Response to Mikuláš Biskupec of Tábor*. The Bohemian Reformation and Religious Practice, 6, 2004, s. 133-142.
- KROFTA, Kamil: *Kněz Jan Protiva z Nové Vsi a Chelčického „mistr Protiva“*. ČČM, 74, 1900, s. 190-220.
- KROFTA, Kamil – KLIK, Josef: *Listy z náboženských dějin českých: [k šedesátým narozeninám autorovým ... 17. července 1936]*. Praha 1936.
- KROFTA, Kamil: *Petr Chelčický*. Vodňany 1914.
- LAPTĚVA, Ljudmila Pavlovna: *Petr Chelčický v ruské literatuře 19. a na počátku 20. století. Petr Chelčický a Lev Tolstoj*. In: Husitství – reformace – renesance III., Praha 1994, s. 1013–1022.
- LENZ, Antonín: *Petra Chelčického učení o sedmeře svátostí a poměr učení tohoto k Janu Viklifovi*. Praha 1889.
- LENZ, Antonín: *Učení Petra Chelčického o Očistci: na základě jeho spisů a Učení katolické církve*. Pastýř duchovní. 5, 1885, s. 161-166, 225-236, 289-300, 353-365, 417-430, 481-494, 545-560.
- LENZ, Antonín: *Vzájemný poměr učení Petra Chelčického, starší Jednoty českých bratří a Táborů k náuce Valdenských, Jana Husi a Jana Viklifa*. Praha 1895.
- MAREK, Jindřich: *Jakoubek ze Stříbra a počátky utrakvistického kazatelství v českých zemích*. Praha 2011.
- MÍKA, Alois: *Petr Chelčický*. Praha 1963.
- MOLNÁR, Amedeo: *Kdo byl Petr Chelčický?* KJ, 64, 1979, č. 33, s. 4.
- NAVRÁTIL, František O.: *Petr Chelčický. Národohospodářský, sociologický rozbor náboženské osobnosti*. Kdyně 1929.
- PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě*. 3-4. svazek. 17. vyd. Praha 2017.
- PAPAJÍK, David: *Jan Čapek ze Sán. Jezdec na konec světa. Vojevůdce, kondotiér a zbohatlík 15. století*. České Budějovice 2011.
- PEKAŘ, Josef: *Žižka a jeho doba*. Praha 1992.
- PESCHKE, Erhard: *Die Theologie der Böhmischen Brüder in ihrer Frühzeit*. I. 1–2. Stuttgart 1935–1940.
- PETRŮ, Eduard: *Soupis díla Petra Chelčického a literatury o něm*. Praha 1957.

- PETRŮ, Eduard: *Znovu k problému Chelčický – Záhorka*. LF, 102, 1979, s. 235-237.
- REK, Tomáš: *Chelčického úvahy o společnosti a jeho obraz převráceného světa*. Olomouc 2015 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).
- ROKYTA, Jan: *Doba a dílo Petra Chelčického*. Blansko 2013.
- SEDLÁK, Jan: *Husův pomocník v evangeliu I-IV*. In: *Studie a texty k náboženským dějinám českým I-III*. Olomouc 1914-1919.
- SCHULZ, Ferdinand: *Petr Chelčický*. Praha 1882.
- SOUČEK, Stanislav: *Studie Štítenské*. Praha 1909.
- SOUKUP, Pavel: *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha 2011.
- SPINKA, Matthew: *Petr Chelčický. The Spiritual Father of the Unitas Fratrum*. Church History, 12, 1943, č. 4, s. 271-291.
- ŠIMEK, František: *Učení M. Jana Rokycany*. Praha 1938.
- ŠMAHEL, František.: *Husitská revoluce*. 2. díl. Praha 1996.
- ŠPIČKA, Jiří: *Petrarca v Provence: údolí, město, hora*. Olomouc 2014.
- TWEMLOW, J. A.: *Wycliffe's Preferments and University Degrees*. The English Historical Review, 15, 1900, č. 59, s. 529-530.
- URBÁNEK, Rudolf: *České dějiny*. III. díl. Část 3. *Věk poděbradský*. Praha 1930.
- VLČEK, Jaroslav.: *Dějiny české literatury*. 1. díl. *Od nejstarších dob až po „věk zlatý“*. Praha 1897.
- VOGL, Carl: *Peter Cheltschizki. Ein Prophet an der Wende der Zeiten*. Zürich – Leipzig 1926.
- DE VOOGHT, Paul: *Jacobellus de Stříbro (+ 1429), premier théologien du hussitisme*. Louvain 1972.
- WAGNER, Murray L.: *Petr Chelčický. A Radical Separatist in Hussite Bohemia*. Scottsdale – Kitchener 1983.
- ZEMAN, Jarold Knox: *The Hussite movement and the reformation in Bohemia, Moravia and Slovakia (1350–1650). A bibliographical study guide*. Michigan 1977.

Seznam zkratek

- AUC-HUCP Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis
- cca cirka
- c. d. citované dílo
- č. číslo
- ČČH Český časopis historický
- ČČM Časopis Českého musea; Časopis Musea království českého
- ČM Česká mysl
- ČMM Časopis Matice moravské
- ČNM Časopis Národního muzea
- ed. editor
- edd. editoři
- FHB Folia Historica Bohemica
- HT Husitský Tábor
- JSH Jihočeský sborník historický
- KJ Kostnické jiskry
- LF Listy filologické
- MIHOO Magistri Iohannis Hus Opera omnia
- NK ČR Národní knihovna ČR
- RBMV Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.
- s. strana
- sign. signatura
- vyd. vydání

Resumé

Aim of this thesis is to analyse Peter Chelčický's tracts and polemics and effort to find personality and thought inspirations of his ideals. The study is divided into seven chapters. First part shows the most important and the most frequent or unique ideas of South Bohemian medieval thinker Peter Chelčický. Next chapters deal with others philosophers like Tomas of Štítné, John Wycliff, John Hus and Jacob of Mies, in which I compare Chelčický's view of the world with theirs. These chapters have often subchapters about historiography, connection with Peter Chelčický and differences between his opinions and from other thinkers and theological reformators in the late medieval Bohemia. The sixth and seventh chapters deal with relationship between Peter Chelčický, Prague and Tábor, two dominant political forces in Hussite Bohemia. Peter Chelčický is sometimes referred to as an timeless author for another time only as a plagiarist. The truth is somewhere in the middle. In the first period of his creative activity he copied really long passages from works of Tomas of Štítný or John Hus. But since the second half of the 1420s we can speak about Peter Chelčický as a individual philosopher and writer who uses quotations only to defend own opinions.

Příloha 1 – Datace tvorby Petra Chelčického

Historikové se snaží datovat Chelčického spisy od jeho „znovuobjevení“ Františkem Palackým a dosud se jednoznačně neshodli na obecně přijímaném jednom řešení. V této příloze přikládám dataci Eduarda Petru,²¹³ kterou považuji též na základě svého rozboru myšlenkového vývoje Chelčického názorů za velice přesvědčivou a nejpravděpodobnější. Níže předkládám nejznámější, ale především nejvýznamnější spisy Petra Chelčického, s kterými jsem při svém studiu nejvíce pracoval a na které jsem velice často odkazoval. Eduard Petru rozděluje učení Petra z Chelčic do pěti vývojových fází:

- 1. fáze (první polovina dvacátých let 15. století) - dílčí náhled a obhajoba jednotlivých myšlenkových východisek
 - O boji duchovním (cca 1421)
 - O rotách českých (cca 1422)
 - O církvi svaté (cca 1422)
 - O těle božím (cca 1422)
 - O trojím lidu (cca 1425)
 - Replika proti Mikuláši Biskupcovi (cca 1425)

- 2. fáze (polovina třicátých let 15. století) - první pokus o shrnutí svého učení
 - Replika proti Rokycanovi (1433-1434)
 - Postilla (cca 1434-1435)

- 3. fáze (druhá polovina třicátých let 15. století) - apokalyptické intermezzo, skepse po bitvě u Lipan, traktátové cykly
 - O Šelmě a obrazu jejím
 - O Antikristu

²¹³ CHELČICKÝ, Petr: *Ze Sítě víry. O rotách, o každé zvláště*. Praha 1990, s. 156-163.

- 4. fáze (počátek čtyřicátých let 15. století) - druhá sumarizace učení
 - Sít' víry pravé (1440-1443)
- 5. fáze (padesátá léta 15. století) – drobné spisy, pastorální aplikace jeho učení

Datace Jaroslava Boubína²¹⁴

- 1. Protofáze – počítá s možností vzniku některých Chelčického děl ještě před rokem 1421.
 - Chelčického adaptace *Řečí besedních* Tomáše ze Štítného
- 2. Rané tvůrčí období (první polovina dvacátých let 15. století)
- 3. Střední tvůrčí období
 - Replika proti Rokycanovi
- 4. Vrcholné tvůrčí období
 - Postila
 - Sít' víry
- 5. Pozdní tvůrčí období

²¹⁴ CHELČICKÝ, P.: *Olomoucký sborník*, s. 23-24.

Příloha 2 – Srovnání textů Wyclifova *Dialogu*, Jakoubkova překladu tohoto díla a Chelčického traktátu *O trojím lidu*²¹⁵

Dialogus

O trojím lidu

Jakoubkův překlad

Ale o těch rozumich, kterziz se nyní drzie od mnohých o mocech, gessto pod wieru Krystowu gsu, czetl sem pismo przieloziene mistra Jakuba z knih Wyklefowych, gessto su „O nadani kniezschem.“

Tu na poczatku dieli troy lid krziestansky a každému geho skutky oblasstie prawie:

Secunda pars mee militantis ecclesie forent domini temporales, qui debent esse vicarii deitatis. Ideo sepe meminit augustinus quomodo rex est vicarius deitatis. Sacerdos autem qui secundum humilitatem et pauperiem debet procedere est vicarius humanitatis domini jhu Christi. Et sic secundumpotentiam regulatam racione debent hii domini virtuose defendere legem dei.

mocz swietsku trzieti stranku cyrkwe swate nazywa a namiestka bozstwi, kteraz mocz ma zákona božího meczem hageti dwu ginu stranku, kniezskeho a obecneho lidu; ale kniezy wykłada, zie su namiestkowe czlowiecenstwi Krystowa a zie magi Krysta nasledowati w chudobie, w pracy a w trpielivosti a ucziti dwie gine strance

Druha stranka me cierkwe rytierigicie gsu pani zemsstí, Yakozto gsu kralowe, kniezata, rytieri a panossie, kterizto magi býti namiestci bozstwie ihesukrista. Ale kniez, gesto ma zvlastie v pokorie a w chudobie prospiewati, gest namiestek clowicenstwie pana gezukrista; a tak ti páni swietsstí mocí od boha poycený a rozumnie zprawenu magi zákona boziého braniti

²¹⁵ WYCLIFFE, J.: *Překlad Dialogu*, s. XXIV-XXV.

Tercia autem pars militantis ecclesie sunt vulgares qui in operarios, mercantes et iconomos multipliciter sunt divisi. Ista autem tertia pars et infima ut fundamentum sustinet duas partes alias in coroporalibus necessariis vite.

Ale o lidu obecznem, yakozto o trziety stranie tohoto tiela Krystowa ... který lid gest w te stranie robotneho, a zie woracy, rziemeslnicy rozliczni, kupcy a kramarzi a rozliczni nagemnicy; ti magi dielati a tiezieti a na to tielo chowatie tielestnu potrebu panstwo a kniezstwo.

Trietie stranka me cierkwe gsú obecni lide, genz sie diele rozlicnie. Neb niekeri gsú robotni dielnici, niekeri kupci a hospodarzy; a tato tretie stranka iakozto zalozenie drzi na sobie dwie stranie prwnie, To gest y staw kniezsky y panský, tielestnu potrebu.